



MOJ EMIGRANT

Ako hovoriť so študentmi o emigrácii počas komunizmu?

Podnety pre pedagógov humanitných predmetov na
stredných školách

SLOVENSKÝ DISENT

Aktivity sú súčasťou vzdelávacej platformy SLOVENSKÝ DISENT a projektu Slovenský disent – emigrácia
www.slovenskydissent.sk

CHARACTER
FILM DEVELOPMENT ASSOCIATION

NADÁCIA
Slovenskej športelne

MINISTERSTVO
SPRÁVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

u.
fond
na podporu
umenia

CINEP

*“Blúdím vo svete sám a smutný,
moje jediné šťastie je, že sa stanem užitočným.”*

– Milan Rastislav Štefánik

Milé priateľky, milí priatelia,

táto príručka je určená pedagógom humanitných predmetov na stredných školách ako aj ďalším pracovníkom s mládežou, ktorí majú záujem svojim študentom priblížiť tému emigrácie zo Slovenska.

Príručka nadväzuje na 7-dielnu dokumentárnu sériu *Môj emigrant*, ktorá vznikla podľa námetu Ingrid Mayerovej a rozpráva o tom, ako emigrácia medzi rokmi 1968 a 1989 ovplyvnila životy ľudí v našej krajine i za jej hranicami.

Veríme, že aktivity v tejto príručke, ako aj filmy samotné vám pomôžu mladým ľuďom priblížiť jedno z najkľúčovejších období našej modernej histórie.

Na úvod

Dejiny 20. storočia sa v rámci vzdelávacieho systému na Slovensku stávajú čoraz viac okrajovou témou, ktorá sa dostáva na rad v posledných mesiacoch školského roka a jej realie sú prezentované veľmi stručne. Špeciálne to platí pre dejiny Československa po roku 1948 a obdobia socializmu na našom území. Mnohí študenti stredných škôl sa tak o 40-ročnom fungovaní našej spoločnosti dozvedajú od rodičov, príbuzných či priateľov. V mnohých prípadoch emóciami podnietené rôznorodé názory a postoje rodinných príslušníkov sú následne pretavené do vnímania socialistického režimu nastupujúcou generáciou a absencia objektívneho hodnotenia reality spred roka 1989 je viac ako zrejmé. Migrácia je fenomén starý ako ľudstvo samo. Napriek tomu vyvoláva v ľuďoch silné vášne. Otvára tiež zásadné otázky o rovnosti ľudí a slobode pohybu, či poetickejšie - o slobode uchopiť život do vlastných rúk. Slovensko, tak ako mnoho ďalších krajín, je priam synonymom emigrácie, pričom to slovo je vlastne eufemizmom. História Slovenska je históriou útekov pred chudobou, pendlovania za prácou, exodov a exilov, vyhnanstva a vysídľovania, deportácií a odsunov. História rozdelených rodín, listov a pohľadníc, skypovania, snov o krajšej budúcnosti. Ale aj históriou návratov. Cieľom projektu *Môj emigrant* je zvýšiť povedomie o emigrácii z Československa počas obdobia komunizmu. Aktivity v tejto príručke sú určené pre študentov a študentky stredných škôl.

Ako pracovať s filmami

Môj emigrant

Filmy zo série Môj emigrant majú v priemere približne 27 minút. Vzhľadom na túto dĺžku považujeme za optimálne študentom priblížiť tému emigrácie počas komunizmu v rámci 2 vyučovacích hodín. Film si pozrite ešte pred premietaním v triede a spravte si aj vlastnú prípravu na jeho reflexiu so študentmi.

V prípade, že máte k dispozícii iba 1 vyučovaciu hodinu, odporúčame vám v úvodnej časti hodiny študentom krátko priblížiť tému filmu a premietnuť im ho. Zvyšných približne 15 minút využite na reflexiu so študentmi. Námety na otázky pre študentov nájdete nižšie.

V prípade, že máte k dispozícii 2 vyučovacie hodiny, odporúčame rozdeliť ich na približne 3 rovnaké časti:

1. úvodná aktivita (25 - 30 minút)
2. film (27 minút)
3. reflexia (20-25 minút)

Nižšie vám ponúkame 3 rôzne námety na úvodnú aktivitu. Vyberte si 1 z nich a po nej pokračujte premietnutím filmu a reflexiou.



úvodná aktivita 1

Práca v skupinách

Postup:

Cieľom tejto aktivity je zistiť pred samotným premietnutím filmu, čo už študenti vedia o období komunizmu a Nežnej revolúcii. Študentov rozdeľte do skupín po 4 až 6 osôb. Každé skupine zadajte jednu z 3 tém:

1. komunizmus
2. Nežná revolúcia
3. migrácia, imigrácia, emigrácia

Povedzte im, nech sa pokúsia spomenúť si, na všetko, čo o tejto téme vedia, najmä na:

- definíciu
- charakteristické znaky
- významné dátumy a časové obdobie
- kľúčové osobnosti
- kľúčové miesta

Nechajte ich 5 až 7 minút sa v skupine rozprávať o tom, čo o tejto téme vedia zo školy, od rodičov alebo z iných prameňov. Potom vyzvite jednotlivé skupiny, aby povedali, na čo prišli. V závislosti od ich poznatkov ich môžete ešte doplniť o niektoré ďalšie podstatné informácie alebo opraviť neúplné či nesprávne informácie.



úvodná aktivita 2

Kvíz

Postup:

Namiesto úvodnej diskusie v skupinách môžete na úvodné zmapovanie poznatkov o období komunizmu a Nežnej revolúcii zvoliť hravejšiu formu kvízu, ktorý rozdáte študentom a požiadate ich, aby ho vyplnili samostatne alebo vo dvojiciach. Pripravili sme jednu verziu, môžete si ju však doplniť alebo prispôbiť podľa veku vašich študentov alebo ich vedomostiach o týchto témach.

Na vyplnenie kvízu budú študenti potrebovať len niekoľko minút (5). Potom s nimi postupne prejdite jednotlivé otázky, zistíte, koľkí vedeli správnu odpoveď a prípadne doplňte aj ďalšie informácie. Na konci sa spýtajte, kto mal koľko správnych odpovedí.

Príklad kvízu

- 1. Aké bolo pred rokom 1989 označenie pre rôzne vekové skupiny detí a mladých ľudí, ktorí museli povinne vstúpiť do socialistických organizácií?**
 - a) iskričky, pionieri, zväzáci
 - b) včeličky, pionieri, mazáci
 - c) malkáči, stredňáci, veľkáči
 - d) svište, líšky, vlci
- 2. Ako sa volal obchod, v ktorom sa za socializmu dali kúpiť kvalitné výrobky zo Západu (ako napríklad rifle)?**
 - a) Westland
 - b) Prior
 - c) Zmiešaný tovar
 - d) Tuzex
- 3. Ktorá známa osobnosť sa stala tvárou Nežnej revolúcie, pretože pravidelne moderovala verejné zhromaždenia v Bratislave?**
 - a) Marika Gombitová
 - b) Vladimír Mečiar
 - c) Milan Kňažko
 - d) Zdena Studenková
- 4. Čo označovala skratka prvého ponovembrového politického hnutia VPN?**
 - a) Vlaky pre nemobilných
 - b) Verejnosť proti násiliu
 - c) Vláda pre nás
 - d) Víťazstvo pre nádej

5. Ktorá udalosť sa považuje za koniec komunizmu v medzinárodnom kontexte ?

- a) vpád vojsk Varšavskej zmluvy do Československa
- b) nástup Michaila Gorbačova k moci v Sovietskom zväze
- c) pád Berlínskeho múru
- d) poprava rumunského diktátora Nicolae Ceaușescu

6. Ako sa volali posledný komunistický prezident a prvý demokratický prezident?

- a) Gustáv Husák a Václav Havel
- b) Gustáv Husák a Alexander Dubček
- c) Klement Gottwald a Václav Klaus
- d) Karel Gott a Jaromír Nohavica

7. Ktorá z týchto kapiel vznikla až po roku 1989?

- a) Elán
- b) Team
- c) Bez ladu a skladu
- d) Para

8. V Bratislave pri príležitosti 30. výročia pádu komunizmu pribudlo Námestie Nežnej revolúcie. Kde sa nachádza?

- a) za starou budovou Slovenského národného divadla
- b) pred novou budovou Slovenského národného divadla
- c) pred Starou tržnicou
- d) pri hrade Devín, kde bol kedysi ostnatý plot

9. Ako sa oficiálne volá štátny sviatok, ktorý si pripomíname 17. novembra?

- a) Pamätný deň Nežnej revolúcie
- b) Deň boja za slobodu a demokraciu
- c) Víťazný November
- d) Medzinárodný deň študentstva

(Správne odpovede: 1a, 2d, 3c, 4b, 5c, 6a, 7d, 8c, 9b)



úvodná aktivita 3

Citáty

Postup:

Cieľom tejto aktivity je venovať sa samotnej téme filmu - migráciu. Študentom potom po jednom prečítajte citáty, ktoré nájdete nižšie a nechajte študentov vysvetliť ich svojimi vlastnými slovami. Snažte sa, aby dokázali rozlíšiť rôzne aspekty a nuansy migrácie.

Citáty:

“Blúdím vo svete sám a smutný, moje jediné šťastie je, že sa stanem užitočným.”

– Milan Rastislav Štefánik

“Migranti a utečenci nie sú pešiakmi na šachovnici ľudstva.”

– Pápež František

„Vždy som dúfal, že táto krajina sa môže stať bezpečným útočiskom pre prenasledovanú časť ľudstva, nech patrí k akémukoľvek národu.“

– George Washington

“Ako vedia husi, kedy majú letieť za slnkom? Kto im povie, aké je ročné obdobie? A ako my, ľudia, vieme, že je čas odísť? Tak ako sťahovaví vtáci, aj ľudia majú vnútorný hlas, ktorý počujú len oni sami, a ktorý im s určitosťou hovorí, kedy sa vydať do neznáma.”

– Elisabeth Kubler-Ross

„Nikto neposadí svoje deti do člna, pokiaľ voda nie je bezpečnejšia ako pevnina.“

– Warsan Shire

“Podľa mojich skúseností je návrat domov najhlbším želaním väčšiny utečencov.”

– Angelina Jolie

“Daj mi svoje ubohé, svoje unavené, svoje schúlené masy túžiace voľne dýchať.”

– Emma Lazarus (verše z básne vytesanej na Soche slobody)



Námety na otázky na reflexiu po filme:

- Čo vás vo filme najviac zaujalo? Čo nové ste sa z neho dozvedeli?
- V čom vás oslovil príbeh hlavného hrdinu filmu? Ako by ste sa zachovali vy v jeho situácii?
- Viete si predstaviť, že by ste zo Slovenska museli odísť?
- Aké dôvody by mohli podľa vás ovplyvniť takéto rozhodnutie?
- Žije niekto z vašej širšej rodiny v zahraničí? Kedy emigrovali a prečo?
- Stretli ste sa už s názorom, že za komunizmu bolo lepšie? Ak áno, čo si myslíte, prečo niektorí ľudia majú takýto postoj k tomuto obdobiu?
- Rozprávali ste sa už vy so svojimi rodičmi alebo starými rodičmi o ich spomienkach na komunizmus a na Nežnú revolúciu? Ak áno, čo vám povedali? Ak nie, čo by ste sa ich spýtali po pozretí filmu *Môj emigrant*?



Odporúčania pre vedenie diskusie so študentmi

Obdobie komunizmu (socializmu) je na Slovensku aj s odstupom 30 rokov vnímané - povedzme - ambivalentne či kontroverzne. Spoločnosť je, podľa rôznych prieskumov verejnej mienky, rozdelená na približne 2 rovnako veľké skupiny. Prvá (mierne väčšia) hodnotí minulý režim skôr kriticky, v druhej prevláda pozitívny názor na komunizmus, či dokonca podpora myšlienky na jeho návrat.

Prieskumy tiež ukazujú, že mladí ľudia vedia o období pred rokom 1989 veľmi málo, avšak ich názory sa pohybujú na podobnej škále ako u dospelých ("pamätníkov") - od striktného odsudzovania komunizmu až po jeho obdivovanie.

Cieľom našej metodiky nie je študentom vnucovať len jeden možný pohľad na našu minulosť, ale v snahe, aby si mohli vytvoriť vlastný názor, je dobré ich počas diskusie upozorniť na niektoré špecifické otázky. Tu je niekoľko našich odporúčaní:

- Je vhodné opýtať sa študentov, či sa stretávajú vo svojom okolí s názorom, že “za socializmu bolo lepšie”. A nechať ich premýšľať, prečo si to niektorí ľudia myslia. Dá sa pokračovať diskusiou o tom, či sa objektívne (podľa rôznych štatistických ukazovateľov) majú ľudia dnes lepšie ako pred rokom 1989. Faktom je, že v priemere áno, avšak sú skupiny ľudí, ktorých životná úroveň je nižšia ako v minulosti. Je dobré ich upozorniť na zlyhania transformácie po Nežnej revolúcii, ale aj im povedať, že za to nemôžeme viniť samotný súčasný režim (demokraciu), respektíve revolúciu.
- Za rovnako dôležité považujeme so študentmi hovoriť o totalitnom charaktere komunistického režimu. Jednak vymedziť definičné znaky totality a hovoriť o tom, ako sa prejavila na živote niektorých jednotlivcov, ale aj celej spoločnosti. Prípadne aj porovnať komunizmus a fašizmus.
- Od témy totality možno prejsť k významu slobody a k rôznym formám jej obmedzovania počas komunizmu (sloboda prejavu, náboženská sloboda, sloboda pohybu a pod.), ako aj k formám kontroly a donucovania (cenzúra, zastrašovanie a vydieranie, udavačstvo, odpočúvanie, výsluchy, zaistenie, ŠtB a pod.). Rovnako sa dá študentov upozorniť na to, že cenu slobody si zväčša uvedomíme, až keď ju stratíme.
- So študentmi môžeme taktiež diskutovať o tom, prečo niektorí ľudia vo všeobecnosti skôr preferujú slobodu a iní zas istoty.



Povedali o filmoch Môj emigrant

S filmami Môj emigrant sme počas roka 2022 navštívili 10 stredných škôl po celom Slovensku. Tu je niekoľko výrokov, ktoré nám študenti napísali po zhliadnutí týchto filmov.

“Pripomínať krásu a ťažobu histórie Slovenska je podľa mňa dôležité, posúva nás to ďalej.”

“Emigrácia je hlavne o rozhodnutí a myslím, že dané rozhodnutie je veľmi ťažké spraviť, hlavne keď nás k danej krajine niečo viaže. Je to celkom smutná záležitosť, lebo všetko, čo človek budoval, jednoducho zmizne.”

“Moja mama a súrodenec taktiež žijú momentálne v zahraničí a mnoho pocitov, ktoré boli zdieľané vo filme mám aj ja, a preto ma tento film zaujal.”

“Pomohlo mi to lepšie pochopiť atmosféru v rámci spoločnosti obyčajných ľudí počas socialistického režimu. Navyše som si viac uvedomil a naozaj vžil do kože ľudí, ktorí boli natoľko odvážni, že sa rozhodli napriek početným rizikám a neistote odísť preč za víziou lepšieho života v zahraničí. Napokon som zistil, ako veľmi vďačný by som mal byť, že žijem v dobe, v ktorej žijem, kde je sloboda takmer neobmedzená a svet je plný možností.”

“Mali by sa upraviť osnovy dejepisu na školách a venovať novodobým dejinám viac času, pretože sa nepreberajú.”

“O socičku zväčša počujeme od rodičov, starých rodičov či v škole, no skôr o tom, aké to bolo tu doma, takže o živote po emigrácii veľa nevieme. Často ľudia potom nadobúdajú dojem, že veď ujsť bolo ľahké a nechápu, prečo to neurobili viacerí. Preto považujem túto sériu za veľmi dôležité vnesenie svetla do tejto problematiky.”

“Ľudia v tej dobe museli robiť dôležité rozhodnutia a obdivujem ich za ich odvahu.”

“Zaujímavé, veľmi zaujímavé. Téma migrácie (z rôznych dôvodov) bola, je a ešte aj bude na Slovensku dôležitá. A o to horšie, že sa jej nevenujeme. Totižto treba sa zamyslieť, že kto odchádza. A keď všetci odídu, kto tu ostane? Kto spraví Slovensko lepšie zvnútra? Kto tu ostane a zmení to tu?”

“Bol to pekne a zaujímavo spracovaný film a zaujal ma napriek tomu, že nemám históriu veľmi rada a celkom ma nudí.”

“Malo by sa premenovať Námestie Hraničiarov.”

“Príbeh je naozaj zaujímavý a určite by ho malo vidieť čo najviac ľudí. Mala som na konci zimomriavky.”

“Film bol super, bol emotívny a dáva pocit ľuďom zamyslieť sa o tom, ako sa človek dobre má, keď žije v slobodnej krajine. Mali by sme si to vážiť a užívať si to. Mali by sme zmeniť názor na utečencov a migrantov.”

“Ďakujem za snahu priniesť mladým kúsok nádeje, pretože vidieť ľudí z minulosti, ktorí bojovali za slobodu, motivuje k tomu nelámať nad Slovenskom palicu.”

“Príbeh ma zaujal. V dnešnej dobe si často tú slobodu, ktorú máme, nevážime. Moji rodičia, respektíve jeden z rodičov tvrdí, že za komunizmu nám bolo lepšie. Celkovo som z toho úprimne šokovaná, nakoľko starí rodičia sami povedali, že chceli emigrovať.”

“Muž z videa sa stal skutočným príkladom toho, ako žiť a nevzdávať sa.”

“Dokument patril medzi najlepšie, ktoré som kedy videla. Príbeh Igora ma veľmi zaujal a určite by som si to ešte raz pozrela. Za všetky prednášky, ktoré som mala, ma táto bavila najviac, aj keď som sa bála vyjadriť.”

“Táto prednáška mi priniesla inšpiráciu vycestovať do zahraničia a nebáť sa improvizovať pri hľadaní zamestnania.”

“Viac som zistil o 17. novembri, keďže ja vždy len oslavujem moje narodeniny.”

“Kiežby sa revolúcia stala oveľa skôr.”



Slovenský dissent

Emigrácia



Témy

Roky bez seba im nikto nevráti

príbeh emigranta Fedora Pišuta

NA EMIGRÁCIU DOPLÁCALI RODINY NIELEN TÝM, ŽE ICH SLEDOVALA A VYPOČÚVALA ŠTÁTNA BEZPEČNOSŤ. HOCI SA SLOBODY DOČKALI, ROKY ODCUDZENIA LEN ŤAŽKO NIEČO VYKOMPENZUJE.

Rozhodol sa ujsť z Československa, v krajine však nechal 18-ročnú dcéru. Sama, po smrti mamy a odchode otca, zostala v krajine neslobody, kde ju takmer dobehlo to, že jej najbližší bol emigrant. Problémy s prijatím na vysokú školu, ale i predstava, že odlúčenie potrvá navždy. S týmito scénarmi sa stretávali mnohé rodiny v Československu. Totalita totiž nemyslela na jednotlivcov a ich prežívanie a roky ničila životy tisícok vlastných občanov.

Predstavte si, že sa s niekým lúčite s myšlienkou, že je to navždy. Alebo sa rozlúčiť nestihnete. Nie, ten človek nezomiera, iba odchádza za hranice susednej krajiny. Je to akoby váš otec, mama, brat odišli na nákup do Rakúska a zrazu by ste si uvedomili, že už sa nikdy neuvídite. Zvláštne, však?

Pred rokom 1989 postihol takýto scenár tisícky rodín - otcovia nevideli svoje deti vyrastať, súrodenci sa odcudzili, o rodičov sa nemal kto vo vyššom veku postarať. Železná opona roky rozdeľovala rodiny a trestala nielen nástrojmi, ktoré mala štátna moc, ale aj tými, ktoré ovplyvňujú tie najesenciálnejšie medziľudské vzťahy.

Takýto je aj príbeh Fedora Pišuta - právnika, ktorý sa v 80. rokoch rozhodol s rodinou ilegálne opustiť Československo. V krajine neslobody však zostala jeho 18-ročná dcéra z prvého manželstva, ktorá si na pocity spojené s otcovým odchodom pamätá dodnes.

Otcovia nevideli svoje deti vyrastať, súrodenci sa odcudzili, o rodičov sa nemal kto vo vyššom veku postarať. Železná opona roky rozdeľovala a trestala rodiny.

Dokumentárny film Fedor je súčasťou série Môj emigrant o osudoch siedmich ľudí, ktorí sa z rôznych dôvodov a v rôznych obdobiach rozhodli opustiť komunistické Československo.

ŠtB na krku

Fedor Pišut žil v Bratislave, pracoval ako právnik. V mladosti sa oženil, rozviedol a znovu oženil. Z prvého manželstva mal dcéru Natáliu, z druhého dve ďalšie deti. Práve s nimi a druhou manželskou sa začiatkom 80. rozhodol ujsť z krajiny.

Ako sám tvrdí, dôvodom malo byť, že sa stretával s ľuďmi, ktorí boli nepohodlní Štátnej bezpečnosti a následne sa sám dostal do hľadáčika tajnej polície, ktorá ho nútila podpísať spoluprácu. Odmietol.

„Vedel som, že moja ďalšia stanica bude basa. Nebol by som prvý ani posledný advokát, ktorého by takto režim na výstrahu zatvoril,“ vysvetľuje v dokumentárnom filme svojej vnučke - Lene Kušnierikovej, ktorá je zároveň aj jeho režisérkou.

„Potom mi volali z Viedne, že už sa nevrátia a že to takto bude lepšie. Tak som to rozdýchavala, poplakala som si. Vtedy to znamenalo, že ho už nikdy neuvidím.“

Na vysokú školu ťažko

Fedor s rodinou sa cez Rakúsko dostal do Nemecka, kde sa postupne zamestnal. V priebehu rokov sa mu podarilo aj vďaka kontaktom dostať k právnickému povolaniu.

Zatiaľ čo on začal nový život na Západe, jeho rodina, tak ako mnohé iné, na nepovolený odchod doplácala. Brat Ivan, ktorý pracoval ako vedec, išiel okamžite v práci na výsluch. Dcéra Natália sa najprv nedostala na vysokú školu, podarilo sa jej to až na niekoľkokrát.

Fedor po rokoch vo filme priznáva, že najstaršiu dcéru nemohli vziať aj preto, že by to jednoducho bolo podozrivé. To, že zostala doma, malo odpútať pozornosť od toho, že by mohli ujsť. Zároveň však dodáva, že ju zanechal dospeľú a zabezpečenú - v Bratislave jej zostal byt po zosnulej mame.

„Nepýtali sa ma, či by som šla. Nezvestila by som sa a ani som nechcela,“ vysvetľuje dcéra Natália. Hoci dnes už vníma otcov odchod z nadhľadom, stále je pre ňu táto dejinná etapa náročnou spomienkou.

Po rokoch sú vzťahy v rodine vyrovnané - po Nežnej revolúcii sa Fedor vrátil za dcérou na Slovensko. Nie však natrvalo, v nemeckom Stuttgarte zostal žiť dodnes, má Nemecké občianstvo, na Slovensko chodí približne dvakrát do roka, no s pribúdajúcim vekom je to pre neho stále náročnejšie.

EMIGRÁCIA BOLA TRINÁSTOU KOMNATOU MOJEJ RODINY. DEDKO ODIŠIEL A MOJU 18-ROČNÚ MAMU NECHAL V ČESKOSLOVENSKU. NEROZUMELA SOM TOMU. HNEVALA SOM SA NA NEHO. POČAS NAKRÚČANIA FILMU SA VŠAK MŮJ HNEV ROZPLYNUL A PREMENIL SA NA POCHOPENIE A PRIJATIE. Z ČOHO MAM DNEŠ VEĽKÚ RADOSŤ.

LENA KUŠNIERIKOVÁ, REŽISÉRKA



I po takmer 40 rokoch od odchodu z Československa je presvedčený, že sa rozhodol správne a že ušiel väzeniu a prenasledovaniu. Dcéra Natália priznáva, že to nebolo jednoduché, no otcovi odpustila.

„Prvý raz odišiel, keď sa odsťahoval od mamy, v podstate zopakoval, čo urobil. Roky sú dobré na to, aby človek zistil, že ten druhý mu nechcel nikdy nič zlé. V tých časoch robil, čo vládol, viac nevedel,“ dodáva na margo otcovho rozhodnutia.

Totalitné režimy sú tu stále

Tragický rozmer emigrácie, ktorou boli poznačené mnohé československé rodiny vníma aj politológ Grigorij Mesežnikov.



„Naozaj odchádzali s tým, že blízkych neuvidia a to sa podpísalo aj na vzťahoch. Hoci sa po roku 1989 stretli, tie stratené roky im už nikto nevráti,“ zdôrazňuje s tým, že i tento rozmer dokazuje, aké nehumánne boli a dodnes v niektorých častiach sveta sú nedemokratické režimy.

„Totalitné režimy neberú ohľad na jednotlivcov a ich osudy. Tvrdia, že dávajú do popredia záujmy štátu. V skutočnosti však ide o záujmy mocenských skupín, ktorým je štát ukradnutý.“

„Oni neberú ohľad na jednotlivcov a ich osudy. Tvrdia, že dávajú do popredia záujmy štátu. V skutočnosti však ide o záujmy mocenských skupín, ktorým je štát ukradnutý,“ zdôrazňuje.

Dnes si už len ťažko ľudia narodení po roku 1989 predstavia, ako sa asi museli cítiť rodiny emigrantov či oni sami. Nešlo len o odchod ako taký, ale aj o to, že v určitých obdobiach nebolo možné s blízkymi ani len komunikovať. Neexistovalo, že by si zatelefonovali alebo poslali list. Ak aj áno, pošta bola kontrolovaná, zásielky prichádzali otvorené, pretože štát dôsledne sledoval, o čom si ľudia píšú.

Politológ však zdôrazňuje, že totalitné režimy nie sú pre svet minulosťou. Hoci my na Slovensku žijeme v demokracii, stačí sa podľa neho pozrieť napríklad do Bieloruska, kde boli v roku 2020 násilne potlačené protištátne protesty a odkiaľ pre represie zo strany štátnej moci odišlo množstvo občanov.

„Ich rodiny sú dnes pod tlakom režimu, nemôžu s blízkymi komunikovať a žijú v pomeroch, ktoré sme tu my mali pred rokom 1989,“ dodáva.

Otvorene sa postavil tankom a musel odísť

príbeh emigranta Andreja Kolára

ZAČÍNAŤ OD NULY V CUDZEJ KRAJINE NEBOLO JEDNODUCHÉ. PREDSTAVTE SI, ŽE TAM NIKOHO NEPOZNÁTE A NEVIETE ŽIADEN CUDZÍ JAZYK OKREM RUŠTINY. I TO BOLA REALITA MNOHÝCH EMIGRANTOV, KTORÍ OPUSTILI KOMUNISTICKÉ ČESKOSLOVENSKO.

Odísť do tam, kde nemáte žiadnych známych s pocitom, že svoj domov už neuvidíte. Stávate sa vyvrhelom, prídete o majetok, vaša rodina zažíva šikanu v práci, súrodencov nechcú prijať na vysokú školu. Dnes absurdná predstava, pred rokom 1989 realita.

Ľudia, ktorí opustili komunistické Československo, odchádzali s myšlienkou, že cesta späť neexistuje. Nesloboda zhmotnená múrom s ostnatým drôtom oddeľovala dva svety - demokratický a totalitný. To, že sa totalita niekedy skončí, sa nikomu v tých časoch ani len nesnívalo.

Ani odísť do cudziny neznamenal nájsť vždy zaslúbenú zem. Štart ďaleko od domova bol ťažký a budúcnosť neistá. Vysokoškolsky vzdelaní ľudia museli často manuálne pracovať, trvalo roky, kým sa im podarilo zamestnať vo svojom odbore, ak vôbec.

Za hranice Československa odišiel v roku 1968 aj Andrej Kolár - mladík, ktorý sa otvorene postavil voči augustovej okupácii vojsk Varšavskej zmluvy a na múr budovy Univerzity Komenského v Bratislave vytesal trufalý odkaz.



Ani odísť do cudziny neznamenal nájsť vždy zaslúbenú zem. Štart ďaleko od domova bol ťažký a budúcnosť neistá.

Odpor voči tankom

Viete si predstaviť, že by ste vyšli do ulíc a prechádzali sa pomedzi tanky? Alebo že by ste sa nebodaj tým tankom postavili do cesty a otvorene by ste vyjadrili svoj odpor. I pod hrozbou toho, že z hlavne vyletí strela.

V Bratislave vyšli do ulíc mnohí, ktorí s okupáciou nesúhlasili. Medzi nimi aj Andrej Kolár. Z domu odišiel, hneď ako sa o prítomnosti vojsk dozvedel a pridal sa k protestu na Šafárikovom námestí.

Zrazu sa ozvala strelba – terčom boli účastníci protestov. Zomrelo 17-ročné dievča a 40-ročný muž. Andrej nepochyboval o tom, že ide o zločiny, ktoré by mali zostať v pamätiach zúčastnených i budúcných generácií. Celkom inštinktívne a bez ohľadu na následky sa rozhodol na múr Univerzity Komenského v Bratislave vytesať svedectvo o vražde nevinných ľudí: „TU ZABILI RUSKÍ OKUPANTI 17.ROČNÉ DIEVČA“ a „TÁTO STRELA ZABILA 40-ROČNÉHO MUŽA“.

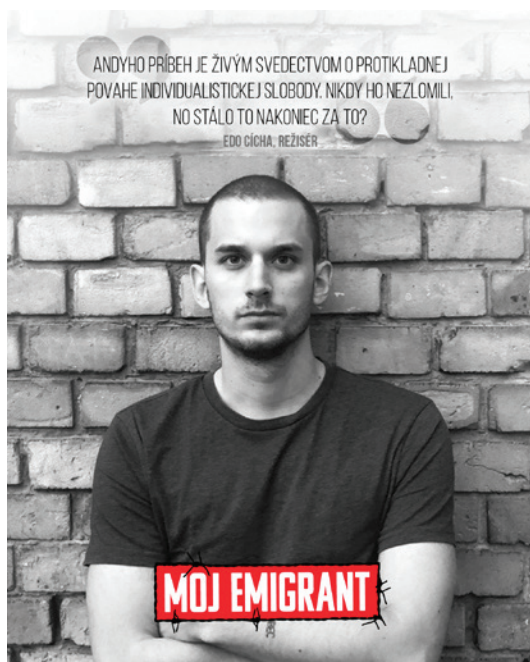


Jeho odvahu zachytil aj dokumentárny film. Andrej neriešil, že ho nakrúcajú, alebo že ho môžu sledovať príslušníci Štátnej bezpečnosti. Odpor voči tomu, čo sa dialo, nedokázal potlačiť. Sloboda, ktorá bola jeho prirodzenou vlastnosťou, sa jednoducho drala na povrch.

„Je to nesmierne silný príbeh. Dodnes sa pri Univerzite Komenského v auguste koná pietna spomienka na obete okupácie,“ hovorí historik Peter Jašek na margu odvahy Andreja Kolára. Práve jeho nápisy sa stali jedným z najsilnejších symbolov okupácie.

Andrej Kolár vytesal na múr Univerzity Komenského v Bratislave: „TU ZABILI RUSKÍ OKUPANTI 17.ROČNÉ DIEVČA“ a „TÁTO STRELA ZABI LA 40-ROČNÉHO MUŽA“.

Životné rozhodnutie



Keď Andrej videl, kam sa spoločnosť ubera a čo ju v nasledujúcich rokoch čaká, rozhodol sa ujsť. Využil obdobie v roku 1968, keď sa ešte Československá vláda spamätávala s príchodu vojsk a rozhodovalo sa o novom zložení vedenia štátu. Ako mnohí iní sa dostal na Západ vďaka dovolenke v Juhoslávii, z ktorej sa už nevrátil. Cieľovou destináciou sa pre neho stalo Švajčiarsko.

„Rozhodnutie odísť na Západ v roku 1968 bolo životným rozhodnutím, pretože ste vedeli, že sa už nemôžete vrátiť. Nikdy neuvidíte rodičov, súrodencov a zároveň im skomplikujete život,“ vysvetľuje Peter Jašek.

Ľudia v tých časoch opúšťali domovy s vidinou lepšej budúcnosti a boli ochotní za ňu zaplatiť stratou blízkych i neistotou, ktorá vyplývala z toho, že nebolo isté, ako sa im podarí v zahraničí uplatniť.

V konečnom dôsledku na odchod doplácali blízki. Kádrové posudky - dotazníky, ktoré sa vyplňali pred vstupom do zamestnania obsahovali aj kolonku o tom, či máte príbuzného v tzv. kapitalistickej cudzine. Ak bola odpoveď áno, komplikácie sa hrnuli zo všetkých strán - problém dostať sa na vysokú školu či vycestovať na dovolenku, ale aj sledovanie zo strany ŠtB.

Do hľadáča tajnej polície sa dostal aj otec Andreja Kolára. Syna mal presvedčiť, aby sa vrátil domov. Medzi časom ho však v neprítomnosti odsúdili na niekoľko rokov väzenia za nedovolené opustenie republiky, čo bolo v tých časoch bežné.

„Tento paragraf bol v rokoch 1968 až 1989 najvyužívannejším spomedzi všetkých. V Československu bolo za nedovolené opustenie republiky odsúdených viac ľudí ako napríklad za kriminálne trestné činy,“ dopĺňa historik Peter Jašek.

„Naozaj bolo problematické stretávať sa, komunistická moc niekedy nepustila ľudí ani na pohreb. Ak by ste sa vrátili, ako odsúdeného by vás zadržali.“

Ani na pohreb

Komunisti bránili Andrejovi roky stretnúť sa s otcom, jeho mama medzičasom zomrela. Nakoniec sa mu podarilo za synom vycestovať a stretli sa v Zürichu. Poslednýkrát - Andrejov otec totiž o rok na to zomrel.

„Naozaj bolo problematické stretávať sa, komunistická moc niekedy nepustila ľudí ani na pohreb. Ak by ste sa vrátili, ako odsúdeného by vás zadržali,“ ozrejmuje historik.

Zrušenia nezmyselného obvinenia sa Andrej i všetci nespravodlivo odsúdení dočkali až v roku 1989. Po páde komunistického režimu a príchodu demokracie boli rehabilitovaní. Mnohým, ktorým spolu s odsúdením štát zhabal majetok, ho získali naspäť. Nie však všetci. Historik Peter Jašek konštatuje, že sám pozná prípady, keď sa jednoducho už zhabané byty či domy pôvodným majiteľom nevrátili.

Zároveň dodáva, že popri všetkých, ktorým komunistický režim ubližoval, by sme nemali zabúdať ani na emigrantov. Hoci si môžeme povedať, že odišli za lepším životom, stále sú obeťami neslobody podobne ako tí, ktorých prenasledovali či väznili.

„Je to ako keď šoférujete auto - musíte sa pozeráť dopredu, ale nikdy nebudete vedieť stopercentne dobre jazdiť, kým nebudete používať spätné zrkadlá. A tak funguje aj história.“

„Dnes mám pocit, že skôr sme sa na nich pozerali a pozeráme ako na bohatých západniarov, ktorí k nám prichádzajú na návštevy a ľudský rozmer a pochopenie ich utrpenia sa akoby vytratili. Akoby sme zabudli i vďaka otvoreným hraniciam a tomu, že dnes už neexistuje železná opona, ktorá oddeľuje dva svety,“ dopĺňa.



Príbehy našich dejín podľa historika netvorí len veľké udalosti, ale práve životné osudy jednotlivcov, vďaka ktorým dokážeme lepšie pochopiť ich prežívanie a neraz aj utrpenie. Nezabudnúť, to je podľa historika kľúčové a dôležité i preto, aby sme vedeli lepšie hľadiť do budúcnosti a neopakovali chyby.

„Je to ako keď šoférujete auto - musíte sa pozeráť dopredu, ale nikdy nebudete vedieť stopercentne dobre jazdiť, kým nebudete používať spätné zrkadlá. A tak funguje aj história - pozeráme sa dopredu, ale sú tam aj zákruty či cúvanie.“

Zo spomienok mal navždy zmiznúť

príbeh emigranta Imricha Erösa

AK RAZ NIEKTO ŽIL NEMÔŽETE HO LEN TAK VYMAZAŤ. KOMUNISTICKÁ DIKTATÚRA SI MYSLELA, ŽE TÚTO MOC MÁ. NA 40 ROKOV ROZDELILA RODINU, KTORÁ NA VLASTNEJ KOŽI POCÍTLA JEJ OBLUDNÉ PRAKTIKY.

Hrdina druhej svetovej vojny odmietol po nástupe komunistov k moci spolupracovať s nastupujúcim režimom. Ako mnohých iných i jeho následne chceli vypočúvať, hrozil mu trest smrti. Rozhodol sa preto ujsť do Rakúska. V Československu zanechal ženu s dvomi deťmi. Za jeho odchod najprv trpela ona - tvrdé výsluchy, bitky a nátlak ŠtB nakoniec vyústili do toho, že sa s manželom rozviedla a zmenila si meno. Tajná polícia sa snažila existenciu Imricha Erösa vymazať z histórie. Neskôr však minulosť dobehla aj synov Juraja a Vladimíra, ktorí sa pre otcovu emigráciu nedostali na stredné školy. Vtedy prvý raz zistili, že stále žije. Stretli sa s ním však až o 20 rokov neskôr - v roku 1985.

Viete Viete si predstaviť, že by ste sa po pätnástich rokoch dozvedeli, že otec, ktorého považujete za mŕtveho, žije v zahraničí a pre jeho útek vás neprijmu na strednú školu? A čo ak sa o ďalších 20 rokov dozviete, že bol vojnovým hrdinom a napriek tomu mu v rodnej krajine hrozil trest smrti.

Spravodajského dôstojníka Imricha Erösa nemali jeho synovia nikdy stretnúť. Sami si museli zmeniť priezvisko a dlhé roky netušili, že ich otec sa postavil komunistickej diktatúre, a preto musel ujsť do zahraničia.

V rodnej krajine totiž na rozhodnutie nespupracovať s komunistami mohol doplatiť životom a skončiť na šibenici. I preto sa v hraničnej situácii rozhodol opustiť Československo, v ktorom sa po februári 1948 zmrákal na tvrdé časy.



Nemýlil sa. Krajina sa na desiatky rokov stala väzením pre vlastných občanov, ktorých neváhala prenasledovať, vypočúvať a väzniť za akýkoľvek prejav nesúhlasu s krokmi, ktoré dnes môžeme jasne označiť za zločiny.

Pachuť komunistických perzekúcií postupne pocítili Imrichova manželka i dvaja synovia. Tí sa s otcom stretli až v dospelosti.

Postavil sa nacistom

Imrich Erös bol príkladom človeka, ktorý poznal svoje hodnoty a neváhal sa za ne postaviť, nech bola cena akákoľvek. Prvýkrát to ukázal počas druhej svetovej vojny, keď sa ako vojak bojujúci na strane slovenského štátu podriadenému nacistickému Nemecku pridal k západnému odboju riadenému Britániou.

Postupne sa stal veliteľom výsadku Courier 5, ktorý bol v septembri 1944 vysadený na Slovensku. V priebehu vojny Imrichových spolupracovníkov zadržali, on sa presunul do Banskej Bystrice, kde pokračoval v spravodajskej činnosti, spolupracoval s partizánmi.

„Trikrát ho zatkli Nemci a jemu sa vždy podarilo utiecť. Neskôr sa dostal Prahy a oslobodzoval ju,“ vysvetľuje režisér Martin Hnát, ktorý stojí za 27-minútový dokumentárnym filmom Imrich – vymazaný zo série Môj emigrant. Zároveň dopĺňa, že Imricha Erösa by mala spoločnosť vnímať ako hrdinu, ktorý sa výrazne podieľal na oslobodzovaní našej krajiny a právom patrí medzi esá na úrovni známych parašutistov druhej svetovej vojny Jana Kubiša a Jozefa Gabčíka.



„Imricha Erösa by mala spoločnosť vnímať ako hrdinu, ktorý sa výrazne podieľal na oslobodzovaní našej krajiny a právom patrí medzi esá na úrovni známych parašutistov druhej svetovej vojny Jana Kubiša a Jozefa Gabčíka.“

Nechcel spolupracovať so zločincami

Po skončení druhej svetovej vojny sa postupnými krokmi dostali v Československu k moci komunisti. Za definitívny nástup totalitnej moci je považovaný február 1948.

Predstavitelia režimu začali takmer okamžite s čistkami, ktoré sa nevyhli ani popredným predstaviteľom armády. Cieľom bolo získať na svoju stranu a spoluprácu i členov západného odboja, ku ktorým patrili aj Imrich Erös.

„Otec povedal vtedajšiemu námestníkovi ministra obrany Bedřichovi Rajčinovi, že s komunistami spolupracovať nebude,“ zaznieva v dokumentárnom filme z úst synov Imricha Erösa.

Ráznym odmietnutím vysokopostaveného funkcionára, za ktorého éry sa zavádzali tvrdé výsluchové metódy a ktorý nakoniec sám skončil na šibenici, kam ho poslali komunisti, si Imrich Erös podpísal jasný rozsudok.

Synovia Vladimír a Juraj vysvetľujú, prečo ich otec tak rázne odmietol spoluprácu. Ako vojak mal totiž jasné poznatky o zločinoch sovietskych komunistov. Počas druhej svetovej vojny bol totiž prítomný pri vyšetrovaní masakry v Katyňskom lese. Hoci v tých časoch sa Sovietsi od zodpovednosti za masaker poľských vojakov a civilistov dištancovali, dôkazy nakoniec potvrdili, že ich spáchala NKVD - sovietska tajná polícia. Imrich Erös tak nechcel mať nič spoločné s režimom, ktorý sa stal vazalom Sovietskeho zväzu pod vedením diktátora Stali-na.

Vyskočil z vlaku

Po trúfalom odmietnutí spolupráce s komunistami sa pre Imricha začala pomyselná slučka sťahovať. Najprv ho ako dôstojníka degradovali a poslali do martinských kasární. Po príchode príslušníkov vtedajšej polície vedel, že sa výsluchom nevyhne.

Spolu s nimi sa teda vydal smer Praha - väzenie Pankrác, kde v tom čase pod taktovkou Bedřicha Rajcina prebiehali tie najtvrdšie vypočúvania v mnohých prípadoch končiace súdmi s rozsudkami smrti.

I podľa Martina Hnáta, ktorý sa do detailov zaoberal príbehom Imricha Erösa, nie je presne jasné, ako sa mu v apríli 1948 počas cesty do Prahy podarilo vyskočiť z idúceho vlaku. Z pazúrov štátnej moci ušiel pri moravskom Přerove. Odtiaľ sa vydal smerom na Brno a podarilo sa mu prejsť do Rakúska.

„Často to bolo jediným riešením, ako si zachrániť život,“ vysvetľuje historik Ústavu pamäti národa Patrik Dubovský. Jeho slová potvrdzujú aj čísla - po februári 1948 v Československu popravili 28 dôstojníkov a poddôstojníkov, tisíc bolo odsúdených. Ujsť sa podarilo približne piatim tisíciam.

Po februári 1948 v Československu popravili 28 dôstojníkov a poddôstojníkov, 1000 bolo odsúdených. Ujsť sa podarilo približne piatim tisíciam.

Bitky na výsluchoch

Nelegálny útek na Západ v mnohých prípadoch dobehol príbuzných, ktorí v Československu zostali. Nebolo to inak ani v prípade Imrichovej manželky Magdy. Keď jej muž ušiel z krajiny, jeden syn mal približne rok, druhý asi tri mesiace.

Ako manželka emigranta sa okamžite dostala do hľadáčika Štátnej bezpečnosti, kde absolvovala niekoľko drsných výsluchov. Ani ju ako ženu neobišli bitky, psychický nátlak a vyhrážky. Pod tlakom okolností i pre strach o deti nakoniec súhlasila a spoluprácu s ŠtB podpísala. Do akej miery aj spoluprácu realizovala dodnes nie je jasné. Jej cieľom však bolo, aby vinu, ktorú komunisti pripisovali jej manželovi, nepocítili synovia.

Dlhé roky im preto tajila, že otec žije. Sprvu tvrdila, že zomrel vo vojne. I ŠtB sa snažila Magdu prinútiť k tomu, aby Imricha navždy vymazala zo života. Na popud tajnej polície s Imrichom rozviedla a zmenila si meno - po novom sa volala Magda Olejčková. Rovnaké priezvisko dostali aj synovia.



Pravda musela ísť von

Roky plynuli, Imrich Erös i v zahraničí pokračoval v spravodajskej činnosti, do Československa posielal agentov chodcov a prostredníctvom nich sa snažil kontaktovať aj manželku. Jeho cieľom bolo dostať rodinu na Západ. Útek z prísne stráženej diktatúry bol však veľmi riskantný. Na vlastnej koži to okúsil Imrichov priateľ, ktorého manželku a dve deti pri prekračovaní hraníc chytili. Ju zatvorili do väzenia, deti putovali do detského domova.

Synovia Vladimír a Juraj dlhé roky netušili, že ich otec žije za hranicami Československa. O jeho existencii sa dozvedeli v 60. rokoch, keď sa objavil problém s prijatím na stredné školy. Ako nadpriemerne dobrí žiaci nerozumeli,

prečo ich na gymnázium a priemyslovku najprv prijali a potom rozhodnutie zrušili s odôvodnením, že sa „obaja rodičia nepodieľajú na budovaní socializmu“. Mama Magda musela s pravdou von.

„Ona bola skutočnou hrdinkou tohto príbehu, pretože sa pretĺkala životom a snažila sa, aby minulosť nedobehla nás dvoch s bratom,“ hovorí na margo matky jeden zo synov.

Otcova minulosť synov dobehla. Hoci boli vynikajúci žiaci a na stredné školy ich prijali, po mesiaci ich prijate zrušili preto, že sú deťmi emigranta.

„Ona bola skutočnou hrdinkou tohto príbehu, pretože sa pretĺkala životom a snažila sa, aby minulosť nedobehla nás dvoch s bratom.“

Prvé stretnutie v Maďarsku

IMRICH ERÖS, VYMAZANÝ

BOL SOM VEĽMI NAPLNENÝ HRDOSTOU NA TO, ŽE OTEC ZAUJAL PEVNÉ STANOVISKO, ŽE SVOJE PREDSAVZATIA DODRŽAL AJ NAPRIEK TOMU, ŽE SME SI TO ODNESLI MY A NAJMÁ MAMA.

VLADIMÍR OLEJČEK



S príchodom uvoľnenia pomerov koncom 60. rokov záujem o Imricha Erösa zo strany ŠtB postupne slabol. Z Československa sa totiž na Západ rozprchlá ďalšia migračná vlna – ľudia, ktorí nesúhlasili so sovietskou inváziou z augusta 1968, po ktorej v krajine nastala ďalšia vlna čistiek, zatýkania a procesov.

Snahy dostať Olejčkovcov za otcom do USA neutíchali. Ako však plynuli roky, bolo to stále nepredstaviteľnejšie – manželka Magda sa starala o svojich rodičov, synovia si zakladali rodiny.

Imrichovi sa tak aspoň v roku 1985 podarilo zorganizovať stretnutie v Maďarsku. Naši južní susedia boli k prechodom hraníc značne benevolentnejší, a tak sa do krajiny ľahko dostal. So synmi sa prvý raz stretol na Balatone, kde strávili mesiac.

Magda bola v tom čase vážne chorá a zostávalo jej pár mesiacov života. S exmanželom sa po takmer 40 rokoch stretli presne v deň svojej svadby. Symbolický termín nik neplánoval.

„Otca sme spoznali, keď vystúpil z lietadla. Bol to starší pán, s fúzikmi a zmyslom pre humor,“ spomínajú synovia. O jeho zásluhách počas druhej svetovej vojny a tiež neskoršom živote sa dozvedali až postupne a niekedy náhodne.

Hoci Juraj a Vladimír vyrastali bez neho, sú na jeho charakterné rozhodnutie hrdí a vedia, že urobil to najlepšie, čo v časoch neslobody a tvrdých perzekúcií nebol.

„Ak by ho v Československu posadili do väzenia na 10 rokov, neviem, či by na tom mama bola lepšie,“ dopĺňajú s tým, že sú pyšní, že sa otec držal svojich zásad.

Imrich Erös žil roky v Spojených štátoch i po páde komunizmu. V roku 1991 ho v Československu plne rehabilitovali a povýšili na plukovníka generálneho štábu vo výslužbe. Do krajiny sa vrátil žiť až na sklonku života. Zomrel v roku 1993.

Hoci sa komunistom nepodarilo rodáka z Vrútok úplne vymazať z histórie i zo života jeho rodiny, informácie o jeho úctyhodných činoch synovia Juraj a Vladimír objavujú dodnes.

Zabudnutý hrdina a vojenská kapacita je i dnes príkladom obludnosti komunistického režimu, ktorý sa bezškrupulózne poráтал i s tými, vďaka ktorým sme sa zbavili fašistickej diktatúry. Všetko len za cenu vytvorenia „dokonalejšieho“ socialistickej spoločnosti.

Cesta klaviristky

príbeh emigrantky Eleny Letňanovej

„Z Československa, z bahna vychádzajúca Elena - klaviristka,“ zostalo v roku 1984 napísané na klavíri Eleny Letňanovej. Úspešná klaviristka sa rozhodla zhodiť pomyselné totalitné okovy zo svojich rúk útekem do zahraničia.

Doma, kde ju mala pod dohľadom ŠtB za organizovanie protestu na počesť upáleného Jana Palacha, patrila spolu s ďalšími disidentmi na čiernu listinu a nesmela koncertovať. Ako mnohí iní, jej cesta do USA viedla cez Juhosláviu a Taliansko. Na vlastnú päsť nasadla v Slovinsku na loď s malou dcérou. Posledné metre k talianskej pevnine preplávali.

Príbeh Eleny Letňanovej je prvou časťou dokumentárnej série Môj emigrant venovanej osudom siedmich ľudí, ktorí sa ocitli v hraničnej situácii a boli nútení opustiť komunistické Československo.

V mene Palacha

Písal sa rok 1968. Do Československa prišli v noci z 20. na 21. augusta vojská Varšavskej zmluvy a obsadili krajinu. Tankami sa Sovietsky zväz snažil reformnej vláde ukázať, že socializmus ľudskú tvár nemá a nebude mať.

Stovky aktivistov, študentov či bežných ľudí sa postavili na odpor voči okupácii, ktorá predznamenalala nástup tvrdej normalizácie. Vtedy 26-ročná začínajúca klaviristka Elena Letňanová s hrôzou sledovala udalosti, ktoré po príchode „bratskej pomoci“ nasledovali.

„Myslela som jedine na toho Palacha - ako škrtol a ako horiaci bežal. Je to najväčší čin - obetoval sa za spoločnosť,“ spomína na myšlienky, ktoré jej behali hlavou po tom, čo sa v Prahe 16. januára 1969 na protest proti sovietskej okupácii upálil 20-ročný študent Jan Palach.

Pár dní po jeho smrti sa v Československu konali viaceré pietne spomienky. Jednou z nich bol aj pochod študentov v Bratislave. V čele sprievode vtedy stála okrem iných aj Elena. S čiernobiou fotkou zosnulého študenta na prsiach kráčala Starým Mestom.

„Začalo sa to šiestimi ľuďmi, zrazu nás bolo sto a postupne pribúdali. Všade naokolo boli policajti, zelené autá Anton, ktoré brali ľudí hlava-nehlava, zbrane boli nabité. Mala som zvláštny pocit, že robíme niečo, čo je správne,“ opisuje svoje dojmy.

Zákaz koncertovať

Netrvalo dlho a režim sa vysporiadal aj s mladou umelkyňou, ktorá odmietla zapadnúť do šablón konformity a koncom 60. rokov radšej odišla z Katedry hudby na Univerzite Ko-menského v Bratislave, kde učila. Od pedagógov totiž očakávali, že budú udávať svojich študentov.

V roku 1971 následne prišiel pre Elenu zákaz koncertovať.

„Mala som 28 rokov, bola som na začiatku kariéry, vo veľmi dobrej forme. Vyzeralo to, že to bude naveky. Keď nemôžem verejne vystupovať, je to pre mňa, ako keby som neexistovala. Je to vlastne smrť,“ hovorí o tom, čo pre ňu znamená hudba.

Agóniu z nenaplnenej kariéry aspoň trochu zastavil sobáš a neskôr dcéra Júlia, ktorá sa pre Elenu stala zmyslom života. O to viac ju šokovalo, keď päťročné dieťa zrazu zmizlo. Otec - Elenin manžel ju uniesol do Rakúska.

Po strastiplnom vyše ročnom domáhaní sa a listoch, z ktorých jeden skončil aj na stole prezidenta Gustáva Husáka, sa zúfalá matka dočkala a mohla vycestovať do Rakúska na súd. Vyhrala. Do Česko-slovenska sa vrátila aj s malou Júliou.

Zvyšok musíte preplávať

Hoci naspäť v rodnej krajine a s milovanou dcérou, Elena cítila, že sa slučka okolo jej hrdla zatahuje. Po odhalení, že preložila dielo sovietskeho spisovateľa Alexandra Solženicyna o svedectve z exilu, sa o ňu začala zaujímať ŠtB. V spise pod krycím názvom Hela viedla záznamy o výsluchoch i domových prehliadkach.

„Začali mi volávať v noci. Československo bolo vtedy obohané ostnatým drôtom. Prezident Gustáv Husák oznámil, že z hraníc nebude korzo a tak to aj bolo. Boli sme rukojemníci štátu,“ opisuje situáciu, ktorá ju dohnala až k úteku.

Na Katedre muzikológie na Univerzite Komenského v Bratislave sa jej podarilo udržať len vďaka tomu, že sa za ňu zaručil hudobný skladateľ Eugen Suchoň.

Tak ako v mnohých iných prípadoch, aj u nej sa bránou na Západ stala Juhoslávia. Pod zámienkou dovolenky vycestovala v roku 1984 s dcérou do Slovinska.

„Chodila som v prístave a prosila lode, či by nás nemohli vziať do Benátok. Ako taký žobrák. Mala som so sebou iba ruksak.“

Nakoniec ju oslovil neznámy muž, ktorý vlastnil motorový čln. Po prvotnej nedôvere obe s dcérou nasadli a vydali sa smerom k talianskemu pobrežiu. Aby nevzbudili pozornosť, vydali sa dlhšou trasou. Plavba trvala asi štyri hodiny.

„Zrazu ten muž povedal, že vidí talianske pobrežie a zvyšok musíme doplávať sami. Skočili sme do vody a plávali, dcéru som pevne držala. Keď sme vyšli na pevninu, povedala som jej: ,Teraz nás už nikto nerozdelí,“ ozrejmuje Elena náročné chvíli na ceste za slobodou.

Teraz si nula

V utečeneckom tábore v meste Latina, južne od Ríma strávili dva mesiace. V izbe s nezná-mou Poľkou spali na pichľavých slamených vreciach.



„Bola som šťastná, no uvedomila som si - teraz si veľká nula. Teraz si nikto. Teraz si jedna žena, ktorá nemá nič, len dcéru.“

Napriek tomu však cítila obrovskú eufóriu. Sloboda bola pre ňu znovuzrodením, ktoré nastalo po príchode do USA, kam sa dostala po ôsmich mesiacoch od úteku. Obrovský talent sa nedal ukryť ani za Atlantikom a tak čoskoro začala Elena koncertovať na festivaloch, neskôr pôsobila ako vedúca Katedry klávesových nástrojov na University of Dayton a dostala sa až do slávnej Carnegie Hall, ktorá je pomyselným svätým grálom hudobníkov.



Z rodnej krajiny sa však začali ozývať hlasy, aby sa Elena vrátila. Nástojila na tom najmä jej mama. Zjavne pokojný život však narušilo niečo iné - Elenina dcéra sa dostala do problémov a prejavila sa u nej krehká psychika. Nasledovala cesta za otcom a po čase hospitalizácia na psychiatrii.

„Pochopila som, že musím ísť za ňou,“ hovorí Elena o tom, ako sa začiatkom 90. rokov vrátila späť domov.

V Československu sa spoločnosť v tom čase spamätávala zo 40-ročného obdobia socializmu, Elena ako emigrantka prišla o všetko - dom zhabaný a skonfiškovaný. Spočiatku musela spávať na nafukovačke v klavírnej miestnosti.

Nekonečná výčitka

Dnes má talentovaná virtuózka za sebou bohatú kariéru doma i v zahraničí, no s umením skončiť neplánuje. I keď v roku 2022 dovŕšila osemdesiatku, stále má v sebe túžbu koncertovať a hudba je pre ňu neodmysliteľnou súčasťou života.



Na roky komunistickej diktatúry spomína ako na časy, ktoré ublížili nielen jej, ale aj jej dcére Júlii, ktorá pre neslobodu zažila dvojnásobný únos.

„Zatvorené hranice, to je ďalšia veľká výčitka komunistickej strane, vláde a všetkým tým zbabelcom, ktorí sa dali na tento prosovietsky kurz a spôsobili normalizáciu, ktorá sa síce neutrálne volá normalizácia, ale zničila životy toľkým ľuďom, že sa na to proste nedá zabudnúť.“

Emigranti o emigrácii

osobné reflexie

DO ZAHRANIČIA ODIŠLI NAJMÄ PRETO, ŽE CHCELI SLOBODNE ŽIŤ A ROZVÍJAŤ SVOJE SCHOPNOSTI. ZÁROVEŇ TIEŽ VEDELI, ŽE DOMA NA NICH BUDÚ NAZERAŤ CEZ PRIEZOR POLITICKÝCH NÁZOROV A AK SA NÁHODOU ICH PRÍBUZNÍ OTVORENE POSTAVILI VOČI KOMUNISTICKÉMU REŽIMU, NA VYSOKÚ ŠKOLU MOHLI ZABUDNÚŤ. PAVLA BARTONA I JULIU SHERWOOD SPÁJA MNOŽSTVO DÔVODOV, PREČO SA ROZHODLI EMIGROVAŤ. OBOCH SME SA OPÝTALI TRI OTÁZKY TÝKAJÚCE SA ICH ŽIVOTA ZA HRANICAMI:

- 1. Viacerí emigranti priznávajú, že sa po návrate na Slovensko ocitli v akomsi medzipriestore - nevedia identifikovať, kde je ich domov. Kde ste doma vy a prečo?*
- 2. Čo ste očakávali od života za hranicami Československa? Naplnili sa vaše očakávania?*
- 3. Čo bolo pre vás najťažšie v súvislosti s rozhodovaním o odchode?ta.*

Pavol Barton

Pavol emigroval s rodinou do Rakúska iba niekoľko mesiacov pred Nežnou revolúciou. Pod zámienkou dovolenky sa im podarilo opustiť komunistické Československo začiatkom roka 1989.



© HITCHHIKER Cinema

1. Ja viem, kde som doma. Môžem povedať, že som sa cítil doma aj keď som žil v Rakúsku. Cítil som sa tam tak. A cítim sa doma aj teraz na Slovensku. Keď som sa vrátil, tak sa mi stalo to, čo som predtým čítal v literatúre - zrazu som svoju krajinu nespoznával. Niektoré veci som sa musel nanovo učiť, pozorovať a zisťovať, ako fungujú. Pretože fungovali inak, ako keď som odchádzal. Napríklad vzťahy medzi ľuďmi. Neboli horšie ani lepšie, ale fungovali inak. Keď som ja žil na Slovensku, tak tým, že boli všetci viac-menej v núdzi, tak si pomáhali. Bola to nutnosť - ten mal auto, iný motorovú pílu a tak to fungovalo. Teraz pochopiteľne si ľudia vytvorili nové životy a už to nebolo len o kamarátstve.
2. Očakávania sa naplnili. Očakával som, že sa budem môcť slobodne pohybovať po svete, že sa budem môcť spoľahnúť na svoje schopnosti a tie budú ohodnotené. Nie môj politický profil. A že môžem čítať, počúvať, pozeráť čo chcem a baviť sa o tom s kamarátmi, kde chcem.
3. V prvom rade som sa bál, či rodina nebude mať opletačky. Otec bol aktívny v Slovenskej filharmónii. Bál som sa, či bude môcť cestovať na koncerty. No a samozrejme, kamaráti. Mal som tu veľký okruh priateľov a myslel som si, že nebude jednoduché vybudovať si niečo podobné inde. Ale podarilo sa, našťastie. Aj preto som sa v Rakúsku cítil doma. Pretože domov vytvárajú ľudia naokolo.

Môžem povedať, že som sa cítil doma aj keď som žil v Rakúsku. Cítil som sa tam tak. A cítim sa doma aj teraz na Slovensku. Keď som sa vrátil, tak sa mi stalo to, čo som predtým čítal v literatúre - zrazu som svoju krajinu nespoznával.

Julia Sherwood

Julia Sherwood opustila Československo v roku 1978 spolu s rodičmi. V rodnej krajine ju totiž neprijali na vysokú školu hneď niekoľkokrát. Dôvodom bolo, že jej otec, známy spisovateľ, bol režimu nepohodlný, ako politického väzňa ho odsúdili na dva roky väzenia. Domovom sa pre rodinu stalo Západné Nemecko.



© Marko Erd SME

1. Odkedy sa po roku 1989 môžem vracat na Slovensko, mám pocit, že som tam stále doma, v dobrom i zlom. Na jednej strane mám v Bratislave stále viac priateľov ako kdekoľvek inde na svete a postupne k nim pribúdajú noví. Na druhej strane ma rušia mnohé veci, ktoré mi vadili už pred tými 44 rokmi a nové úkazy či postoje, ktoré zaznamenávam v posledných rokoch. Ale podobné pocity vo mne vyvolávajú všetky ostatné miesta, kde som za tie roky mala domov: Mníchov, Londýn i Chapel Hill v Severnej Karolíne. Všade je čosi dobré i čosi zlé, v každom z týchto miest sa cítim doma a počas návratov tam objavujem niečo nové, v pozitívnom a negatívnom zmysle. Myslím si, že mám obrovské šťastie, že mám toľko domovov.
2. Od života za hranicami si v prvom rade sľubovala slobodu a možnosť študovať a cestovať, keďže doma ma napriek ôsmim pokusom neprijali na univerzitu len preto, lebo som mala „nevhodných“ rodičov. Tieto očakávania sa naplnili, spočiatku som takmer nemohla uveriť tomu, že môžem sedieť univerzitnej knižnici v Kolíne nad Rýnom a študovať ruskú a anglickú literatúru. Neskôr, keď som sa dostala na rok na londýnsku univerzitu, zakaždým, keď som sa viezla autobusom po westminsterskom moste a pred sebou som mala Big Ben, musela som sa štipať do predlaktia, aby som uverila, že je to naozaj pravda.
3. Po rokoch perzekúcie, ktorá v prípade mojich rodičov znamenala aj väznenie a života s pocitom, že som zatvorená v kletke a nemám nijakú perspektívu študovať a uplatniť sa, bola emigrácia pre mňa jediným možným riešením. Spolu s rodičmi sme si podali žiadosť o vystaňovanie a ako takzvaným „živlom“ nám ju schválili. Keď sme na jeseň r. 1978 odchádzali, prekročiť hranice mi vôbec nepadlo zaťažko, aj preto, lebo sme na Slovensku nenechávali žiadnu blízku rodinu. Veľmi ťažká však bola rozlúčka s množstvom priateľov, počas tých zlých rokov sa medzi nami vytvorili silné putá a začiatky boli preto oveľa ťažšie, ako som si predstavovala. Vedela som, že mi priatelia budú chýbať, no predtým mi nikdy nerobilo problémy nadväzovať kontakty a tak som dúfala, že si rýchlo nájdem aspoň zopár nových kamarátov. Prvé pokusy sa však skončili sklamaním, pretože som sa stretávala s odmietaním, najmä medzi študentami – mnohí nechápali, ako som mohla opustiť socialistický „raj“. Toto nepochopenie a samotu som znášala dosť ťažko. Nahrádzala som si to urputnou korešpondenciou, až kým som po čase pochopila, že kontakty so mnou môžu priateľom doma uškodiť a tak som ich, až na pár výnimiek, so smútkom v srdci prerušila, presvedčená, že je to navždy. Keď som sa po jedenástich rokoch začala vracat domov, ukázalo sa, že čas a odlúčenie tieto vzťahy nenarušili.



Veľmi ťažká však bola rozlúčka s množstvom priateľov, počas tých zlých rokov sa medzi nami vytvorili silné putá a začiatky boli preto oveľa ťažšie, ako som si predstavovala. Vedela som, že mi priatelia budú chýbať, no predtým mi nikdy nerobilo problémy nadväzovať kontakty a tak som dúfala, že si rýchlo nájdem aspoň zopár nových kamarátov. Prvé pokusy sa však skončili sklamaním.

Emigrácia

fenomén súčasnosti

SLOVÁCI OPÚŠŤALI SVOJE RODISKÁ UŽ ZAČIATKOM 19. STOROČIA, KEĎ SA ZDVIHLA VLNA EMIGRÁCIE DO USA, NESKÔR EMIGROVALI ZO SOCIALISTICKÉHO ČESKOSLOVENSKA. V CUDZINE NAŠLI PODPORU A DARILO SA IM ZAČLENÍ DO TAMOJŠEJ SPOLOČNOSTI. DNES V SÚVISLOSTI S VOJNOU NA UKRAJINE ČI PRÍLEVOM MIGRANTOV Z AFRIKY A ÁZIE MÔŽEME VIDIEŤ, ŽE SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ, AKOBY ZABUDLA, ŽE JE DNES V INEJ POZÍCIÍ A MALA BY POMÁHAŤ. PREČO SME SA PODĽA VÁS DOSTALI DO TAKÉHOTO NALADENIA?

Peter Jašek, historik ÚPN

v Emigrácia bola prirodzeným javom slovenských dejín, už dávno predtým, ako Slováci migrovali na Západ v dôsledku nástupu komunizmu. Bola tu napríklad chlebová emigrácia do Ameriky v časoch Uhorska a aj predtým Slováci celkom prirodzene migrovali v rámci rakúsko-uhorskej ríše alebo uhorského kráľovstva, ktorého boli súčasťou. Rovnako tak aj na Slovensko chodili migračné vlny po celé stáročia. Netrúfol by som si ako celok hodnotiť reakciu slovenskej spoločnosti na otázku prílevu migrantov, necítim sa na to veľmi kompetentný. Napríklad v prípade vypuknutia vojny na Ukrajine sa mi zdalo, že v spoločnosti prevládala vlna solidarity a ľudia sa snažili utekajúcim Ukrajincom pomáhať.



© Profimedia

Napríklad v prípade vypuknutia vojny na Ukrajine sa mi zdalo, že v spoločnosti prevládala vlna solidarity a ľudia sa snažili utekajúcim Ukrajincom pomáhať.

Grigorij Mesežnikov, politológ

Niektoré životné skúsenosti sa nedajú preniesť. Ľudia vnímajú dejiny, no to, čo sa odohralo napríklad začiatkom 20. storočia je súčasným generáciám už naozaj vzdialené. Tým pádom to už nemá vplyv na ich názory voči ľuďom, ktorí podobne ako ich predkovia v 20. storočí hľadajú lepšie miesto pre život. Migračná kríza v roku 2015 zohrala skôr negatívnu úlohu. Prichádzali k nám ľudia z odlišných kultúr a veľká časť spoločnosti mala voči nim výhrady. Obávali sa ich náboženstva, bolo pre nich cudzie. V prípade vojny na Ukrajine vidíme väčšiu mieru solidarity. Jednak preto, že tento konflikt má spektakulárny rozmer - zomiera množstvo ľudí, nemilosrdne sa bombarduje a ruína krajina. Ukrajinci sú zároveň naši susedia, sú nám kultúrne i národnostne blízky.



© Profimedia

Patrik Dubovský, historik ÚPN

Väčšina ľudí na Slovensku nerozmýšľa tak, že by sme mali iným utláčaným ľuďom prejavíť toľko pomoci, uznania, koľko nám iné spoločnosti poskytli napríklad vtedy, keď ľudia utekali z komunistického Československa pred prenasledovaním alebo proste chceli žiť v slobodnom a pravdivom svete. Sme do veľkej miery ignoranti, pokrytci a egoisti. Ľudia na Slovensku ešte nedozreli do stavu úprimnej empatie, praktickej kresťanskej lásky a prekonania predsudkov z utečencov, ľudí inej rasy, iného náboženstva. Často podliehajú nenávisťnej propagande voči takýmto ľuďom a často si tak kompenzujú komplexy menejcennosti, dokazujúc si, že ja/my sme lepší, civilizovanejší a nie sme vlastne povinní pomáhať. „Nech si každý sedí doma! A čo ak si ten počerný chlapík môže za to sám alebo prichádza nás cicat?“. Hľadáme si ospravedlnenky našej skrytej nevraživosti, šovinizmu a škodoradosti. Veď sme to bohužiaľ veľmi často v histórii ukázali, keď sa dalo si do niekoho kopnúť (českí učitelia v roku 1938, demokrati v roku 1939, židia v roku 1942, Maďari v roku 1945, cirkvi a iní „bývalí ľudia“ od roku 1948, politickí väzni počas celého komunistického režimu). A dnes chudáci Ukrajinci. Mnohí, ktorí pomáhajú sú podozriví, že im ide o zisk. A keďže nastávajú morálne zrkadlo sebcom a chronickým nenávisníkom, sami sa dostávajú do spárov ich ohovárania a primitivizmu. To hovorím ako človek, ktorý ubytoval ukrajinských utečencov.



© Marko Erd SME

Hľadáme si ospravedlnenky našej skrytej nevraživosti, šovinizmu a škodoradosti. Veď sme to bohužiaľ veľmi často v histórii ukázali, keď sa dalo si do niekoho kopnúť (českí učitelia v roku 1938, demokrati v roku 1939, židia v roku 1942, Maďari v roku 1945, cirkvi a iní „bývalí ľudia“ od roku 1948, politickí väzni počas celého komunistického režimu). A dnes chudáci Ukrajinci.

Milica Schraggeová, psychologička z Katedry psychológie FiF UK v Bratislave

Táto otázka je komplexnejšia. Pravdou je, že Slovensko je dnes objektívne v pozícii, keď by naša spoločnosť mala pomáhať migrantom a ľuďom v núdzi. V našej spoločnosti ale akoby pretrvával skôr naratív, že my sme tí „chudáci ohrození“ druhými a musíme sa starať sami o seba. V mysliach ľudí neprebehol ten prerod, ktorý

prebehol z hľadiska našej začlenenosti do Európy a zmena východiskovej pozície oproti minulosti. Geopolitický vývoj predbehol vývin na osobnej úrovni uvažovania. Na Slovensku sa pestoval viac naratív slabšieho, bezmocnejšieho, vydaného na pospas nekontrolovateľných síl, a s tým súvisiace čakanie na pomoc a zbavovanie sa zodpovednosti za vlastný osud. Teraz samozrejme generalizujem, ale istá miera dospelého sebavedomia spojeného so zodpovednosťou za seba a za druhých v našej spoločnosti absentuje. Druhou príčinou je obdobie komunizmu, ktoré nás dostalo do izolacionizmu, nedostatku skúseností s inakosťou (etnickou, myšlienkovou, kultúrnou...) a staranie sa len o naše súkromné životy. Občianska angažovanosť sa pohybovala v umelých rámcoch komunistickej propagandy a neodpovedala reálnym životným skúsenostiam. Aby som však nebola len pesimistická, mám nádej, že mladšia generácia už bude tieto otázky vnímať inak. Naplnilo ma napríklad hrdosťou, keď som tento rok



© Tomáš Benegovič Denník N

ZA KAŽDÝM EMIGRANTSKÝM PRÍBEHOM JE NIEČO KONEČNÉ. KTO SA ROZHODOL ODÍŠŤ, IŠIEL S VEDOMÍM, ŽE SA NEBUDE MÔČŤ VRÁTIŤ. PERFÍDNA DOBA REÁLNEHO SOCIALIZMU NÚTILA SLOBODNE CÍTIACICH ĽUDÍ K RADIKÁLNYM RIEŠENIAM. O ROZHODNUTÍ EMIGROVAŤ ČASTOKRÁT NEVEDELI ANI ICH NAJBLIŽŠÍ. NIEKTORÍ UTEKALI S NASADENÍM ŽIVOTA, INÍ LEN TAK „OBYČAJNE“ Vďaka PRACOVNEJ CESTE A TÍ ŠŤASTNEJŠÍ SA NEVRÁTILI Z DOVOLENKY.

videla odovzdávanie cien Biela vrana, kde bolo ocenených desiatky organizácií a občianskych združení pomáhajúcich Ukrajincom.

Pravdou je, že Slovensko je dnes objektívne v pozícii, keď by naša spoločnosť mala pomáhať migrantom a ľuďom v núdzi. V našej spoločnosti ale akoby pretrvával skôr naratív, že my sme tí „chudáci ohrození“ druhými a musíme sa starať sami o seba.

Michal Vašečka, **sociológ**

Ľudia odchádzali z Horného Uhorska masívne najmä na konci 19. a začiatku 20. storočia. Nielen v rámci strednej Európy, ale najmä do zámoria. V prípade migrácie do USA sa v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia dokonca zaradili v relatívnom vyjadrení medzi najvýznamnejších migrantov. V USA sa začleňovali pomerne pomaly. Súviselo to s celkovou vzdelanosťou a kultúrnou úrovňou. Často boli stigmatizovaní a odmietaní - nazývali ich pejoratívne „Hunkier“. V pomyselnnej rade príležitostí sa zaradili na koniec a menilo sa to pomaly. V známom latimerskom masakri boli protestujúci robotníci - väčšinou Slováci dokonca postrieľaní. Iný charakter mali migračné vlny po roku 1948 a najmä po roku 1968, keď odchádzala skôr dobre vzdelaná vrstva spoločnosti. Títo ľudia sa v hostiteľských krajinách začleňovali do spoločnosti rýchlo a veľmi dobre. V súvislosti s prijímaním migrantov na Slovensku po roku 1989 sa skúsenosti s prijímaním Slovákov v zahraničí prejavili iba veľmi málo. Mierne sa to mení iba v súvislosti s migráciou Ukrajincov v posledných mesiacoch, ktorí utekajú pred vojnou. Súvisí to s mnohými faktormi. Je to spôsobené celkovou nízkou inkluzivitou k akejkoľvek inakosti na Slovensku ako stále pomerne tradičnej a kmeňovej spoločnosti. Taktiež je za tým seba-percepcia Slovákov, že sú chudobní a nemôžu si dovoliť pomáhať a tiež presvedčenie, že Slovensko je natoľko nezaujímavá krajina pre migrantov, že ich príchod nie je prirodzený a musí byť niekým organizovaný.



© Tomáš Benegigovič Denník N

Emigrácia

a medzil'udské vzťahy

EMIGRÁCIA V ČESKOSLOVENSKU ČASTO OVPLYVŇOVALA ŽIVOTY RODINY, KTORÁ V KRAJINE ZOSTALA. PROBLÉMY V ZAMESTNANÍ, PRI PRIJÍMANÍ NA ŠKOLY ČI SLEDOVANIE NEBOLI VÝNIMKOU. ĎALŠOU VRSTVOU JE VŠAK AJ VPLYV NA ESENCIÁLNE MEDZILUDSKÉ VZŤAHY. AKO SA NA NICH PODPISOVALA EMIGRÁCIA?

Peter Jašek, historik ÚPN

Rozhodnutie emigrovať na Západ pred pádom komunistického režimu bolo niečím prelomovým pre život človeka. Každý z emigrantov tak musel urobiť s vedomím, že sa navždy rozlúči so svojimi príbuznými a priateľmi, pretože nikto nemohol vedieť, kedy a či vôbec komunistický režim padne. Navyše, ich rodinní príslušníci, ktorí zostali doma, boli často apriori podozriví a v nejednom prípade aj sledovaní. Režim im robil komplikácie pri snahe vycestovať do zahraničia, ale aj pri iných veciach. Aj pre nich samotných išlo o ťažké životné situácie, opustenie najbližších a rodného kraja sa neraz výrazne podpisovali na ich pocitoch osamelosti a stimulovalo celkom prirodzenú túžbu po návrate domov a stretnutí s najbližšími. To však mnohým umožnil až pád komunistického režimu v novembri 1989.



© Profimedia

Grigorij Mesežnikov, politológ

Ľudia odchádzali s vedomím, že blízkych už nikdy neuvidia. Boli to osobné tragédie. Mnohých rodinných príslušníkov podozrievali, sledovali, vypočúvali. Ľudia sa síce po roku 1989 stretli, no roky odlúčenia im už nikto nevráti. I toto je svedectvo o nedemokratických režimoch a o ich nehumánosti. Oni totiž dávajú do popredia záujmy štátu nad záujem občanov, ale v skutočnosti ide záujmy mocenských skupín a záujmy štátu sú im ukradnuté. Dnes si to nevieme predstaviť, aké je, keď sa štát pletie do vášho osobného života. Nemôžete sa stretnúť s blízkymi a ani s nimi komunikovať. I dnes je to realita v niektorých krajinách - ako príklad uvediem Bielorusko, odkiaľ odišli mnohí ľudia práve po protestoch v roku 2020 a ich príbuzní sú za to perzekvovaní.



© Profimedia

Dnes si to nevieme predstaviť, aké je, keď sa štát pletie do vášho osobného života. Nemôžete sa stretnúť s blízkymi a ani s nimi komunikovať. I dnes je to realita v niektorých krajinách - ako príklad uvediem Bielorusko, odkiaľ odišli mnohí ľudia práve po protestoch v roku 2020 a ich príbuzní sú za to perzekvovaní.

Patrik Dubovský, historik ÚPN

To je ozaj ťaživý problém. Osudová dilema medzi osobnou slobodou a sebarealizáciou a vystavením svojich blízkych perzekúciám. Tí, ktorí zostali sa ocitli ešte vo väčšej pasci, nemohúcnosti, ako nahý v trní vystavení mnohorakým molestova-



© Marko Erd SME

niam režimu. Komunisti ich zväčša vyhodili z práce, obmedzovali ich umelecký rozlet ako napr. herca Palúcha, ich deti nemohli študovať, znižovali im platy, nikdy sa nedostali na dobrú dovolenku. „Pozostali“ po emigrantoch, ktorí mimochodom boli vyhlásení za zločincov boli v istej rozpoltenej situácii. Ich priatelia ich podporovali, schvaľovali odpor proti režimu aj formou emigrácie, no na druhej strane sa stávali občanmi druhej kategórie. Mohli pociťovať ľútosť nad svojim nimi nezavinenom stave, mohli sa hnevať na „šťastnejšieho“ emigranta, mohli naňho aj nadávať. Režim sa z toho škodoradostne smial a pridával im ďalšími obmedzeniami. Ťažko ich súdiť, všetky prípady sú individuálne, ale ak potenciálne-mu emigrantovi nešlo o život či dlhoročný žalár, viediac aký je režim odplaty, mali myslieť na dôsledky svojich činov na v podstate nevinných, ktorí nenašli odvahu ujsť zo zadrôtovanej krajiny. Príklad saleziánskeho kňaza Antona Srholca, ktorý si odtrpel bezmála 10 rokov v uránových lágroch a ktorý s neskôr vrátil z Ríma do čerstvo okupovanej vlasti po roku 1968, lebo chcel slúžiť ľuďom a najmä nechcel vystaviť svoju rodinu prenasledovaniu, je na vážne zamyslenie.

Tí, ktorí zostali sa ocitli ešte vo väčšej pasci, nemohúcnosti, ako nahý v trní vystavení mnohorakým molestovaniam režimu. Komunisti ich zväčša vyhodili z práce, obmedzovali ich umelecký rozlet ako napr. herca Palúcha, ich deti nemohli študovať, znižovali im platy, nikdy sa nedostali na dobrú dovolenku.

Milica Schraggeová, **psychologička z Katedry psychológie FiF UK v Bratislave**

**SPOLOČENSKÁ SCHIZOFRÉNIA
ZNAMENALA INÉ HOVORIŤ
V SÚKROMÍ A INÉ OFICIÁLNE NA
VEREJNOSTI. TÁTO ROZDVOJENOSŤ
BOLA ZAŤAŽUJÚCA A NIEKTORÝM
ZOSTALA DODNES.**

Už samotné rozhodnutie, či emigrovať alebo zostať, sa lámalo práve na vzťahových otázkach. Ľahšie sa odchádzalo tým, čo nemali rodinné záväzky, na druhej strane nemali v zahraničí oporu, blízkeho človeka. Mnohí neodišli, lebo nechceli opustiť rodinu, rodičov, priateľov, cítili záväzok voči príbuzným. Niektorí odišli bez rozlúčenia a to z rôznych dôvodov (nechceli komplikovať situáciu druhým, udržiavali úmysel odísť v tajnosti aby sa neprezradili a pod.) Tak sa do esenciálnych vzťahov premietala otázka dôvery a nedôvery, často skúšaná a niekedy prinášala sklamanie. Do každého príbehu emigrácie vstupujú vzťahy a otázka ako sa vysporiadať s nimi. Nesloboda prinášala so sebou aj neslobodu v komunikácii. Strach telefonovať s blízkymi v zahraničí, tajné odkazy a stretávanie v Budapešti, výčitky, že niekto odišiel a niekto zostal. Situácia emigrantov nebola vždy ideálna, napriek tomu, že boli prijatí v cudzine, vybudovať si nové priateľské či pracovné vzťahy nebolo jednoduché. Tí čo zostali doma, často nevideli a nepoznali problémy života v emigrácii.



© Tomáš Benegovič Denník N

Mnohí neodišli, lebo nechceli opustiť rodinu, rodičov, priateľov, cítili záväzok voči príbuzným. Niektorí odišli bez rozlúčenia a to z rôznych dôvodov (nechceli komplikovať situáciu druhým, udržiavali úmysel odísť v tajnosti aby sa neprezradili a pod.)

Michal Vašečka, sociológ

Ľudia odchádzali z Horného Uhorska masívne najmä na konci 19. a začiatku 20. storočia. Nielen v rámci strednej Európy, ale najmä do zámoria. V prípade migrácie do USA sa v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia dokonca zaradili v relatívnom vyjadrení medzi najvýznamnejších migrantov. V USA sa začleňovali pomerne pomaly. Súviselo to s celkovou vzdelanosťou a kultúrnou úrovňou. Často boli stigmatizovaní a odmietaní - nazývali ich pejoratívne „Hunkier“. V pomyselnéj rade príležitostí sa zaraďovali na koniec a menilo sa to pomaly. V známom latimerskom masakri boli protestujúci robotníci - väčšinou Slováci dokonca postrielení. Iný charakter mali migračné vlny po roku 1948 a najmä po roku 1968, keď odchádzala skôr dobre vzdelaná vrstva spoločnosti. Títo ľudia sa v hostiteľských krajinách začleňovali do spoločnosti rýchlo a veľmi dobre. V súvislosti s prijímaním migrantov na Slovensku po roku 1989 sa skúsenosti s prijímaním Slovákov v zahraničí prejavili iba veľmi málo. Mierne sa to mení iba v súvislosti s migráciou Ukrajincov v posledných mesiacoch, ktorí utekajú pred vojnou. Súvisí to s mnohými faktormi. Je to spôsobené celkovou nízkou inkluzivitou k akejkoľvek inakosti na Slovensku ako stále pomerne tradičnej a kmeňovej spoločnosti. Taktiež je za tým seba percepčia Slovákov, že sú chudobní a nemôžu si dovoliť pomáhať a tiež presvedčenie, že Slovensko je natoľko nezaujímavá krajina pre migrantov, že ich príchod nie je prirodzený a musí byť niekým organizovaný.



© Tomáš Benegovič Denník N

Migračná skúsenosť je zdieľaná. Niektorí ani nemusia odísť a čerpajú skúsenosti od tých, ktorí sú vystavení efektom migrácie a najmä integrácie do hostiteľskej krajiny.

Emigrácia

a odliv mozgov

LEN V ROKOCH 1968-1970 PODĽA ODHADOV OPUSTILO ČESKOSLOVENSKO ASI 10 PERCENT VEDCOV, KTORÍ CHCELI ŽIŤ SLOBODNEJŠÍ ŽIVOT ZA HRANICAMI, ČO ALE V KONEČNOM DÔSLEDKU OCHUDOBNILO NAŠU SPOLOČNOSŤ. AKO BY MOHLA VYZERAŤ NAŠA VEDA, MEDICÍNA, ŠKOLSTVO, KEBY NEODIŠLI?

Peter Jašek, historik ÚPN

Ich odchod bol nepochybne obrovskou stratou, išlo o špičkových ľudí. Nie je to náhoda že veľa z nich sa odborne presadilo v štátoch, kam odišli a ako sa hovorí „nestratili sa“. Boli oslabením segmentov, v ktorých pracovali. Na druhej strane si treba uvedomiť, že odišli kvôli nástupu normalizačného komunistického režimu, ktorý najmä v spoločenských vedách nepodporoval slobodné myslenie, skôr naopak. Je preto predpoklad, že mnohí z nich by svoje odborné a spoločenské uplatnenie v komunistickom Československu nenašli, čo bola napokon aj hlavná motivácia pre ich rozhodnutie emigrovať.



© Profimedia

Grigorij Mesežnikov, politológ

Ponúka sa odpoveď, že by spoločnosť vyzerala lepšie. Kľúčová je však otázka, či by odišli aj keby sme tu mali demokraciu. Oni totiž odišli, aby sa zachránili. Chceli svoju kariéru realizovať v slobodnejších podmienkach. Niektorým hrozilo väzenie či dokonca poprava. Ak by sme tu nemali komunistický režim, ich aktivity by boli veľmi prínosné. Ak by však zostali v komunistickom Československu, nie som si istý, či by krajina vyzerala lepšie. Režim by využil ich kvalifikáciu a skúsenosti rovnakým spôsobom ako kvalifikáciu a skúsenosti ďalších stoviek tisíc, ktorí zostali. Avšak využíval iba oddaných a loajálnych, ostatných tyranizoval. Možno, že na individuálnej úrovni by pomohlo našej vede, no v zásade by situáciu nemenili.



© Profimedia

Oni totiž odišli, aby sa zachránili. Chceli svoju kariéru realizovať v slobodnejších podmienkach. Niektorým hrozilo väzenie či dokonca poprava.

Patrik Dubovský, historik ÚPN

Naša spoločnosť sa po roku 1969 ochudobnila o tisíce čestných a vzdelaných ľudí. Je to veľká tragédia, pretože počas tzv. normalizácie ich miesta zaplňali tzv. robotnícke kádre, rýchlokurzoví riadiaci pracovníci, nevzdelanci alebo päťolízaci vracajúcej sa komunistickej totality. Môj otec, vysokoškolsky vzdelaný archivár a lingvista, mi rozprával príbeh takéhoto kolegu archivára, ktorý, aby staré historické kódexy dokázal zmestiť na policu archívu, tak z nich časť jednoducho odpíli. V tom čase začalo veľké zaostávanie čs. spoločnosti. Negatívna a smutná bola aj vnútorná emigrácia, kedy sa tisíce vzdelaných odborníkov uzavreli do seba, stratili motiváciu alebo boli z práce vyhodení, či prešli do robotníckych zamestnaní. Zvíťazila komunistická brežnevovská gerontokracia a tá nám vládla až do novembra 1989. Tzv. socialistický



© Marko Erd SME

realizmus znivočil slobodné umenie, cenzúra kvalitnú literatúru a tlač a napríklad také anticharta verejne ponížila stovky umelcov a spisovateľov. Duchovná spúšť počas dvoch desaťročí nás strhla o polstoročie dozadu a dodnes sme v kvalitnom duchovnom živote na Slovensku, obávam sa, že natrvalo zmrzačení.

Počas tzv. normalizácie zaplňali miesta robotníkov tzv. robotnícke kádre, rýchlokurzoví riadiaci pracovníci, nevzdelanci alebo päťolízaci vracajúcej sa komunistickej totality.

Milica Schraggeová, **psychologička z Katedry psychológie FiF UK v Bratislave**

ODLIV MOZGOV ZO SOCIALISTICKÉHO ČESKOSLOVENSKA JE TÉMA, KTORÁ JE AKTUÁLNA AJ V SÚČASNOSTI. MNOŽSTVO VZDELANÝCH ODBORNÍKOV PO ROKU 1968 NAŠLO MOŽNOSŤ UPLATNENIA SA AŽ V ZAHRANIČÍ. VEDECKÁ EMIGRÁCIA BOLA PRE SOCIALISTICKÚ SPOLOČNOSŤ VEĽKOU STRATOU, ROVNAKO AKO ODCHOD SÚČASNÝCH MLADÝCH VZDELANÝCH ĽUDÍ DO ZAHRANIČIA DNES.

Nejde len o odchod vedcov a iných vzdelaných ľudí z Československa. Invázia vojsk v roku 1968 zasadila ranu celkovému vývoju spoločnosti u nás. Nástupom tzv. normalizačného procesu sa zmárnili mnohé príležitosti kontinuálneho vývinu v oblasti vedy a kultúry ako aj spolupráce s vyspelými krajinami západu. Dnes je ťažko hovoriť, čo by bolo, keby. Určite aj v Československu



© Tomáš Berégovič Denník N

zostalo veľa vedcov, učiteľov ktorí sa napriek zlej dobe zaslúžili o pokrok vo svojich odboroch. Ale mnohým boli kladené prekážky z dôvodov ideologických resp. sa stali nežiadúcimi osobami pre režim. Takže určite nebyť 20 rokov normalizačného režimu, mohli sme dnes byť ďalej v medicíne, školstve, držať krok s vyspelými krajinami. Vstupom vojsk sa pribrzdil vývoj u nás, mnohí schopní, šikovní odišli a hlavne narastala priepasť medzi nami a západnými krajinami vo výskumných možnostiach a vedeckých výkonoch, ktorú dobiehame dodnes. Tento deficit sa týkal predovšetkým spo-

ločenských vied, kde sa znemožňovanie komunikácie so slobodným svetom zapísal najviac.

Mnohým vedcom, ktorí v Československu zostali, boli kladené prekážky z dôvodov ideologických resp. sa stali nežiadúcimi osobami pre režim.

Michal Vašečka, **sociológ**

Migrácia po roku 1968 bola pre Československo zničujúca, nakoľko odchádzala najvzdelanejšia a potenciálne najaktívnejšia časť populácie. Je zrejmé, že strata takejto skupiny poškodila krajinu a spolu s vyprázdnenou normalizačnou dobou vrhla krajinu späť a viedla k stagnácii. Dnes Slovensko prichádza o najlepších menej viditeľne ako pred 50 rokmi a predsa lento nemusí mať také negatívne následky. Svet odchodov a zostávania sa zmenil na svet otvorených okien, v ktorom sa vzdelaná populácia počas života presúva z miesta na miesto, je doslova usadená vo svojej mobilite. Navyše, vďaka technologickým zmenám je schopná byť prítomná na rôznych miestach naraz, a tým pádom aj na Slovensku. To, že niekto fyzicky nesedí na Slovensku, už nemusí mať taký vplyv na jeho možnosti prispievať aj k úspechu krajiny.



© Tomáš Berégovič Denník N

Migrácia po roku 1968 bola pre Československo zničujúca, nakoľko odchádzala najvzdelanejšia a potenciálne najaktívnejšia časť populácie.

Emigrácia

príbeh Júlie Ševčíkovej

PRE VYHRÁŽKY A PRENASLEDOVANIE NEVÁHALA EMIGROVAŤ DO SPOJENÝCH ŠTÁTOV. NA NÁROČNÚ CESTU SA VYPRAVILA S MANŽELOM A ŠTYRMI DEŤMI.

Vyhrážky smrťou ju dohnali k úteku

Komunisti ju roky prenasledovali pre emigráciu súrodencov. Aby sa ich striasla, menila zamestnanie i bývanie. Roky sa vyhrážali aj jej deťom, ktoré v škole na vlastnej koži okúsili šikanu zo strany učiteľov.

Po nekonečných obavách sa Júlia Ševčíková spolu s manželom Mariánom rozhodli emigrovať do Spojených štátov. Na oko dovolenka pri Jadrane sa úspešne skončila za veľkou mlákou. Odvážny plán úteku so štyrmi malými deťmi, z ktorých najmladšie malo tri roky, však nemal šťastný koniec.

Radosť zo slobody prekazila ťažká choroba, ktorá sa krátko po páde režimu v Československu stala 38-ročnému Mariánovi osudnou. I pre ňu Júlia túžila po domove, kam sa začiatkom 90. rokov vrátila.

Na oko dovolenka pri Jadrane sa úspešne skončila za veľkou mlákou. Odvážny plán úteku so štyrmi malými deťmi, z ktorých najmladšie malo tri roky, však nemal šťastný koniec.

Pohroma pre odchod súrodencov

„Žili sme relatívne pokojný život. Pohroma nastala po roku 1969, keď moji dvaja súrodenci emigrovali do USA,“ začína rozprávanie Júlia Ševčíková. V čase, keď jej súrodenci utekali z Československa, mala rok pred maturitou.

Vážnosť situácie si neuvedomovala a život prirodzene plynul ďalej. Zlom nastal až týždeň predtým, než mala skúšku dospelosti na strednej zdravotníckej škole absolvovať.

„Prišla za mnou riaditeľka a so slzami v očiach povedala: „Julka, ty sa pravdepodobne na školu nedostaneš, pretože boli za mnou,“ opisuje prvú skúsenosť so Štátnou bezpečnosťou. I keď riaditeľka nikoho nemenovala, Júlia vedela, že ju dobieha trest za útek súrodencov. Ako študentka, ktorá zmaturovala s vyznamenaním si prihlášku pedsalen podala. Pre obavy rodičov sa však prijímacích skúšok nakoniec nezúčastnila.

Krik za platne z USA

V prvom zamestnaní v nemocnici v Liptovskom Mikuláši narazila Júlia na spoľahlivého nadriadeného, ktorý sa jej pred komunistami neváhal zastať.

„Prišiel na mňa zlý posudok - nábožensky zatažená a z emigrantskej rodiny. Náš primár si ma na priek tomu vážil. Aj mi povedal, že v nemocnici boli eštebáci. Bola som jediná sledovaná. Pred komisiou vždy hovoril, že je so mnou spokojný,“ opisuje, ako si ju primár vážil a pred komunistami ju vždy bránil.

I keď cítila vo vedení oporu, pred drobnohládcom ŠtB sa Júlia rozhodla v roku 1973 ujsť do Vysokých Tatier, kde pracovala v liečebni. Spis na jej meno však už bol založený a tajným sa úplne neskryla.

„Brat mi posielal z USA platne Beatles či Rolling Stones. Keď som si ich išla prevziať na colnicu, najprv na mňa nakričali, načo mi to je. Ja som mu posielala zasa anglicko-slovenský slovník. Otvorili ho, roztrhali. Po čase som radšej bratovi napísala, aby mi nič neposielal. Bolo mi z toho smutno,“ opisuje praktiky vtedajších colníkov, pre ktorých boli zásielky zo Západu trňom v oku.

Nečakané povolenie

Relatívne pokojný život v Tatrách čiastočne ovplyvnila ďalšia životná udalosť - svadba. Júlia stretla Mariána, za ktorého sa po troch rokoch vydala. I on mal pre kňaza v rodine skúsenosť s ŠtB. Prenasledovanie sa tak ešte zintenzívnilo.

„Jeho strýko bol zbavený súhlasu, omše sa vtedy slávili tajne. Stretávali sme sa s ním,“ spomína Júlia. Aby opäť ušli z dohľadu tajných, rozhodli sa presťahovať na vidiek. Chvíľu žili pri Banskej Bystrici, kde si však Marián nevedel nájsť prácu. Keďže hrozilo, že ho pre príživníctvo môžu poslať do väzenia, skúsil to inde. Zamestnať sa mu nakoniec podarilo pri Martine, kde sa aj s manželkou usadili. Priebežne si podávali žiadosti o vycestovanie, ktorého cieľom mala byť emigrácia. Neuspeli.

Za šesť rokov si postavili dom v neďalekých Vrútkach. Myšlienka odchodu z krajiny bola však neustále na stole. Po mnohých neschválených žiadostiach alebo takých, keď dostal povolenie vycestovať len jeden, prišiel zvrát v roku 1986.

„Ja som už nechcela odísť. Usadili sme sa, mali sme zázemie, štyri deti. Manžel však chcel emigrovať,“ spomína Júlia. Odchod presadzoval i preto, že nech žili s rodinou kdekoľvek, vždy sa za nimi ťahal tieň ŠtB v podobe vyhrážok, podozrivých osôb či zvláštnych situácií.

„Tu odvisneš“

„Po narodení tretieho dieťaťa nám začali chodiť výhrážné anonymné listy. Bolo v nich: ‚Ohrozím na živote vaše deti,‘ alebo ‚Otrávim vaše deti.‘ List bol napísaný na kancelárskom papieri, odstrihnutý z väčšieho. Pravdepodobne to mali namnožené,“ opisuje nepríjemné zážitky Júlia.

I pre tieto vyhrážky si nikdy nedovolila nechať deti hrať sa samé na ulici: *„Nemohla som si dovoliť odbehnúť do bytu, keď sa hrali na sídlisku. Stále som ich strážila.“*

Nepříjemnej skúsenosti sa však nevyhli ani ony. Najstaršia dcéra zažila šikanu priamo v škole. *„Jedna z učiteliek, zarytá straníčka, ju ako druháčku na základnej škole vzala do telocvične k lanám na šplhanie a povedala jej: ‚Ak neprestaneš chodiť do kostola, tak tu odvisneš.‘“*

Pre vieru a návštevu kostola sa Júlia pravidelne dostávala do zvláštnych situácií, ktoré v nej vyvolávali obavy. Pred kostolom ju občas čakávali muži v oblekoch, ktorí ju nasledovali a prihovárali sa jej.

„Vo Vrútkach ma počkal pred kostolom viackrát. Kráčal

V ČASE TZV. HUSÁKOVEJ NORMALIZÁCIE PO ROKU 1969 SA VRÁTIL KONZERVATÍVNY PROSOVIETSKY REŽIM, KTORÝ VYŽADOVAL POSLUŠNOSŤ, ŠEDÚ KONFORMNÚ UMELECKÚ TVORBU A PRESADZOVAL ŠTÁTNU KULTÚRNU POLITIKU. KAŽDÉMU, KTO SA PREJAVOVAL UMELECKY INDIVIDUÁLNE, BOLA TVORBA ZAKÁZANÁ. POVOLENIE OFICIÁLNE OPUSTIŤ ČSSR BOLO VÝNIMOČNÉ A ESTABLISHMENT TO UMOŽNIL IBA V PRÍPADE NEPOUČITELNÝCH A PRE ŠTÁT IDEOLOGICKY NEBEZPEČNÝCH OBČANOV.

pri mne a po čase prehovoril: „Ja sa vám čudujem, že chodíte do kostola ako tie staré babky a počúvate, čo vám kňaz natára.“ Ja som mu raz povedala, že dvere sú otvorené a môže vojsť a zistiť, čo kňaz hovorí.“

Niekedy prišli na rad aj vyhrážky o tom, že má Júlia s návštevou omši prestať, pretože na to môžu doplatiť jej deti. Neprijemné zážitky opísala manželovi, čo u neho ešte viac umocnilo túžbu po odchode.

„Vo Vrútkach ma počkal pred kostolom viackrát. Kráčal pri mne a po čase prehovoril: „Ja sa vám čudujem, že chodíte do kostola ako tie staré babky a počúvate, čo vám kňaz natára.“

Pozor na československú ambasádu

Po povolení v roku 1986 začali manželia Ševčíkovi plánovať odchod. Malo ísť o rodinnú dovolenku v Juhoslávii. Návrat z nej však plánovaný nebol. Aby nevzbudili pozornosť, zbalili si len to, čo naozaj



človek potrebuje na letnú dovolenku. Žiadne zimné oblečenie či veľké obnosy peňazí neprichádzali do úvahy.

Po noci u starých rodičov v Bratislave sa šesťčlenná rodina vydala 11. júna 1986 vlakom smer Záhreb. K moru už nepokračovali. Smerovali na takzvaný U.N. Office pre emigrantov.

Keďže mali so sebou štyri deti, vybavili ich prednostne hneď v prvý deň. Nasledovali otázky o tom, či naozaj a prečo chcú žiť v zahraničí a či sa naozaj nechcú vrátiť. Akonáhle opísali svoje zážitky, úradníkom bolo všetko jasné. Rodina dostala ubytovanie i stravu. Vybavovanie formalít trvalo šesť mesiacov.

„Šéf úradu nám povedal že sme museli mať naozaj vážny dôvod, keď utekáme so štyrmi deťmi. Upozornil nás, aby sme sa držali ďaleko od československej ambasády, pretože v minulosti sa stali, že ľuďom ukradli dieťa,“ spomína Júlia.

Nasledovali otázky o tom, či naozaj a prečo chcú žiť v zahraničí a či sa naozaj nechcú vrátiť. Akonáhle opísali svoje zážitky, úradníkom bolo všetko jasné. Rodina dostala ubytovanie i stravu.

Neúcta a krik

Po príchode do USA žila rodina spočiatku u Júliinho brata. Po troch mesiacoch sa Marián zamestnal a ubytovali sa na priváte. Domovom sa im stal Michigan. Deti začali chodiť do školy a medzi spolužiakmi mali veľa cudzincov. Vďaka špeciálnemu vzdelávaciemu plánu sa rýchlo naučili po anglicky.

„Ja som mala radosť, cítila som sa ako človek. Nik ma nesledoval, nevyhrážal sa a nekričal po mne,“ opisuje svoje dojmy zo života v USA. Kým v Československu sa pri pôrode štvrtého dieťaťa stretla s nepochopením, v USA cítila zo strany ľudí, z ktorými sa stretla rešpekt.

„Na Slovensku mi povedali, že som asi chorá, keď mám štyri deti. Keď som rodila štvrté dieťa, v pôrodnici na mňa najprv, nakričali, že koľko chcem mať detí. Ak by to urobil nejaký lekár dnes, pacient by sa okamžite sťažoval. Vtedy som si mohla akurát tak odrodiť sama.“

„Srdce ma ťahalo domov“

Rodina žila pokojný život v Spojených štátoch bez vyhrážok, šikany a strachu. Spoza veľkej mláky sledovala aj revolučný 17. november 1989. Informácií o krajinách východného bloku však v USA nebolo veľa.

„Celý čas som plakala, manžel bol na poľovačke v Kanade. Vedeli sme, že režim to neprežije“

Idylický život trval štyri roky. Mariánovi sa totiž začiatkom 90. rokov rozvinula agresívna forma rakoviny.

„Po tom, čo mu chorobu diagnostikovali, ma začalo srdce ťahať domov,“ vysvetľuje Júlia dôvod, prečo sa rozhodli vrátiť na Slovensko. Manžel zakrátko na to zomrel. Mal 38 rokov. Po jeho smrti sa už rodina do USA nevrátila.



Zdroj: www.PamMap.sk

Júlia sa po čase pokúsila získať dom, ktorý im komunisti vzali po emigrácii, keď ich v neprítomnosti pripravili o majetok a občianske práva. Nepodarilo sa. Úrady povedali, že prišla neskoro. Ústav pamäti národa zároveň požiadala o to, aby mohla nahliadnuť do spisu. Dozvedela sa však iba, odkedy ju sledovali. Žiadne konkrétne osoby tam uvedené neboli.

Na časy totality má dodnes trpké spomienky. Občas sa zamýšľa nad tým, či by ju rovnaký osud postretol, keby zostala v Československu. Ľudí, ktorí s nostalgiou spomínajú na minulý režim, neodsudzuje. Skôr ľutuje. Nepopiera však, že istá skupina Čechov a Slovákov mohla mať naozaj v minulom režime dojem, že sa žije dobre.

„Je mi to ľúto, pretože tí ľudia nepoznajú pravdu a podstatu. Nevedia, že existovali takí ľudia, ako ja. Nemohli študovať, chodiť do kostola, sledovali ich, vyhrážali sa im,“ dodáva.

„Ja som mala radosť, cítila som sa ako človek. Nik ma nesledoval, nevyhrážal sa a nekričal po mne,“ opisuje svoje dojmy zo života v USA. Kým v Československu sa pri pôrode štvrtého dieťaťa stretla s nepochopením, v USA cítila zo strany ľudí, z ktorými sa stretla rešpekt.



Na časy totality má dodnes trpké spomienky. Občas sa zamýšľa nad tým, či by ju rovnaký osud postretol, keby zostala v Československu. Ľudí, ktorí s nostalgiou spomínajú na minulý režim, neodsudzuje. Skôr ľutuje.

Smrť na hraniciach

Za prechod cez československé hranice sa kedysi platilo životom

NA HRANICIACH ŽELEZNEJ OPONY V ČESKOSLOVENSKU PRIŠLI O ŽIVOT STOVKY ĽUDÍ. PÁCHATELIA, KTORÍ NEVÁHALI POUŽIŤ VRAŽEDNÉ ZBRANE ČI KRVILAČNÉ PSY, DODNES POTRESTANÍ NEBOLI.

Na československých hraniciach zomreli v období komunizmu stovky ľudí. Zabili ich strážcovia strieľajúci zo samopalov, špeciálne vycvičené psy či neoznačený plot s elektrickým prúdom. Niektorým by na záchranu života stačila rýchla pomoc, iní boli na mieste mŕtvi. Vojaci sa neštítali vraždiť kohokoľvek - ženy, deti, starších ľudí. Smrť bola často daňou za túžbu po slobodnom živote, ktorí mnohým emigrantom v Československu umožnený nebol.

Nachádzali ste sa niekedy naraz na území dvoch štátov? Mohli by ste. Ak sa postavíte napríklad na hranicu v Bratislave, jednou nohou viete byť v Rakúsku, druhou na Slovensku. Neemigrujete. Vrátiť domov sa môžete kedykoľvek. To čo sa nám dnes zdá ako samozrejmosť, bola kedysi nepredstaviteľná utópia.

Miesta, kde dnes bez zamyslenia prechádzame na územie Rakúska, boli pred rokom 1989 ostro strážené a nedovolený prechod sa trestal aj smrťou. Všetko bolo dovolené.

Mladý nemecký študent dohryzený špeciálne cvičenými psami, otec rodiny zastrelený pred očami manželky, či ľudia usmrtení elektrickým prúdom, na ktorý ich nikto vopred neupozornil. To je len torzo tragickej bilancie z hraníc bývalého Československa.

Komunistická diktatúra dlhé roky ostro strážila svoje hranice a každého, kto sa bez povolenia pokúsil ujsť z krajiny neslobody a perzekúcií, považovala za narušiteľa.

Podľa dostupných štatistík Ústavu pamäti národa zomreli na hraniciach Československa takmer 500 ľudí, z toho na Slovensku bolo zdokumentovaných viac ako 40 prípadov.

Na československých hraniciach zomrelo v období komunizmu pri úteku takmer 500 ľudí, z toho na Slovensku bolo zdokumentovaných viac ako 40 prípadov.

„Hranice nie sú korzo,“ povedal v roku 1969 generálny tajomník ÚV KSČ Gustáv Husák. A tak sa aj stalo.

Príbehy obetí i interaktívnu mapu miest, kde prišli o život vytvoril Ústav pro studium totalitních režimů.

Ak by dostal pomoc, prežil by

Predstavte si, že máte neuveriteľný talent, ste šikovný hudobný virtuóz a vašim snom je koncertovať. Vaši príbuzní však žijú na Západe a komunisti vám nedovolia verejne vystupovať. Platíte v podstate za to, čo ste nespáchali. Zostali by ste v takejto krajine?

Azda najznámejším príbehom brutálnej a zbytočnej smrti na hraniciach dnešného Slovenska a Rakúska je príbeh mladého študenta a nadaného hudobníka Hartmuta Tautza z Východného Nemecka, ktoré tiež patrilo do sovietskej sféry vplyvu. V roku 1986 sa rozhodol ujsť na Západ, pretože mu komunisti zabránili hrať vo vojenskom súbore.

Pri úteku cez hraničný priechod v Bratislave, pár desiatok metrov pred rakúskym územím, ho dobehli a brutálne dohrýzli špeciálne vycvičené psy. Vypustili ich pohraničníci, ktorí následne k zranenému mužovi pribehli.

Namiesto prvej pomoci sa ho pokúsili vypočúť. Do nemocnice sa dostal takmer po dvoch hodinách od útoku. I preto zraneniam podľahol. Dôvodom bol šok z vykrvácania. Súdna pitva ukázala, že ak by mu prvú pomoc poskytli včas, jeho život vyhasnúť nemusel.

Za smrť Hartmuta Tautza nikto nikdy potrestaný nebol. On sám bol ako obeť zločinov komunizmu rehabilitovaný v roku 2017.

Smrtiace zbrane

Bežné, priam totalitou žiadúce, bolo použitie strelných zbraní na hraniciach. Zastrelených bolo veľké množstvo unikajúcich.

„Naozaj môžeme povedať, že tam bol zámer zabíjať. Pohraničníci nemali zbrane kriminálnej polície, mali samopaly. Z jedného posudku úmrtia na hraniciach je v technickom popise samopalu uvedené, že má celkový dolet 1400 metrov a viacnásobný smrtiaci účinok 400 metrov. Keď vystrelíte takou zbraňou, musíte si byť vedomý toho, že človeka iba nepoškriabete,“ vysvetľuje Miroslav Lehký, ktorý sa stal po Nežnej revolúcii vyšetrovateľom komunistických zločinov na českom Úrade pre vyšetrova-



nie a dokumentáciu zločinov komunizmu. V časoch totality bol navyše signatárom Charty 77, pašoval tiež samizdaty.

V roku 1977 sa pohraniční strážcovia neďaleko severočeského mesta Broumov neštítali strieľať na rodinu s deťmi. Pred očami ženy a troch detí zavraždili ich otca, občana východonemeckej NDR. Rodina sa cez Česko chcela dostať do západného Nemecka.



Keď manželka zbadala, že jej muža zasiahol samopal, zastavila sa i s tromi deťmi. Vojakov za brutálny zákrok neskôr odmenili.

Keď manželka Gerharda Schmidta videla, čo sa stalo, zastavila a. K tragédii došlo iba 1600 metrov od štátnej hranici. Strelcom bol vojak Milan Polčík, ktorý nikdy za tento čin nebol odsúdený a potrestaný. Práve naopak - podľa dokumentácie, ktorú analyzoval český Ústav pro studium totalitních režimů, bol on i jeho kolegovia, ktorí boli pri incidente, odmenení. Polčík mal dostať dovolenku, dvaja ďalší vojaci hodinky a vychádzku navyše.

„Bol to skutočne vražedný režim, ktorý strieľal po vlastných občanoch. Strieľali na ženy, deti, starých ľudí. Najstaršia obeť mala 90 rokov,“ konštatuje vyšetrovateľ Miroslav Lehký, ktorý našťudoval veľké množstvo spisov týkajúcich sa práve zločinov z obdobia komunizmu. Mnohé pre obštrukcie súdov, prokuratúry i politikov skončili zamietavým stanoviskom.

Smrť v rieke

Mali 20 a chceli žiť v slobodnejšej krajine. Ako cestu s diktatúrou ovládaného štátu si zvolili preplávanie rozvodnenej rieky Moravy medzi Rakúskom a Slovenskom. Miestom ich prechodu mali byť hranice neďaleko dnešného Moravského svätého Jána.

Milan Dlubač, Ondrej Brejka a Jozef Imrich využili to, že jeden z nich absolvoval vojenskú službu a poznal vojaka. Pri rozhovore šikovne odzbrojili jeho i ďalšieho kolegu, vzali im samopal a prinútili ich, aby s nimi nasadli do auta a išli k hranici. Keď mladíci vystúpili z auta a rozbehli sa k hranici, vojaci sa vydali za nimi. Jeden si vzal samopal od kolegu, ktorý medzičasom prišiel, ďalší vystrelil na výstrahu. Hoci vojaci vystrelili aj na trojicu utekajúcich, ani jedného netrafili.

„Hlúpy argument, že taká bola doba, neobstojí. Ak vám niekto ublíži a po-
vie, taká je doba? Naozaj nebudete spokojný.“



Dvom z nich - Milanovi Dlubačovi a Ondrejovi Berkovi sa stala osudnou rozvodnená Morava, kde sa utopili. Ich tretí priateľ - Jozef Imrich sa dostal až na vytúženú slobodu do Rakúska.

Príbeh trojice mladých mužov je príkladom toho, aká strastiplná bola cesta za slobodou a že smrť nečíhala iba v hlavniach samopalov. Keďže emigranti zdolávali rieky, preliezali ploty či prechádzali húštinami, i samotný prechod bol nebezpečný.

Hoci na Slovensku dodnes nikto za chladné vraždy nespoznal svoj trest a podľa odborníkov pravdepodobne už ani nespozná, Miroslav Lehký konštatuje, že rehabilitácie zavraždených a finančné odškodnenia, ktoré na Slovensku prebehli, potvrdzujú, že sa jednalo o zločiny.

„Potvrdzujú, že režim porušoval základné práva - právo na život a právo na slobodu pohybu. A to sú zločiny proti ľudskosti. Hlúpy argument, že taká bola doba, neobstoí. Ak vám niekto ublíži a povie, taká je doba? Naozaj nebudete spokojný,“ dopĺňa.

Príbeh trojice mladých mužov je príkladom toho, aká strastiplná bola cesta za slobodou a že smrť nečíhala iba v hlavniach samopalov. Keďže emigranti zdolávali rieky, preliezali ploty či prechádzali húštinami, i samotný prechod bol nebezpečný.

Zabúdame splácať dlhy?

V súčasnosti žijeme podľa odborníkov na Slovensku v najlepšej dobe, akú sme tu mali. I preto si možno len ťažko predstaviť, ako sa musí cítiť človek, ktorý sa vydá na cestu s nejasným koncom, kde ide o holý život.

Presne takto sa totiž rozhodovalo občania Československa, často konali rýchlo, bez uvažovania a pudovo, len preto, aby zachránili svoje rodiny i seba a zabezpečili lepšiu budúcnosť svojim deťom. Pri prechode

hraníc to bola vždy lotéria. Chytia vás? Zastreliť? Pustia na vás psov? Alebo vás zabije elektrický prúd? Stovky mŕtvych sú dôkazom toho, že nič nebolo isté.

„Slováci v minulosti využili žičlivosť okolitých krajín a dnes možno ich potomkovia zabúdajú, že môžu tento dlh splatiť.“

„V súčasnosti je pre nás ťažké predstaviť si, že si ľudia volia migráciu ako svoju životnú stratégiu. Slováci v minulosti využili žičlivosť okolitých krajín a dnes možno ich potomkovia zabúdajú, že môžu tento dlh splatiť,“ zamýšľa sa politológ Grigorij Mesežnikov v súvislosti s prílevom migrantov, ktorý vyvolala vojna na Ukrajine či kedysi vojny v Afrike a Ázii.

0 emigrácii

v čase neslobody

S migráciou sa svet stretáva po stáročia. Obyvatelia opúšťajú svoje domovy a hľadali lepšie miesto pre život už v 5. storočí. Migračné vlny sa prehňali mnohými štátmi sveta. Väčšinou bol cieľ podobný - nájsť lepšie miesto pre život. Usadiť sa tam, kde je dostatok potravy, vhodné podnebie pre život či ďaleko od nepriateľa. S prenikaním demokratických princípov do našej spoločnosti sa u mnohých sformovala aj ďalšia požiadavka vhodného prostredia na život - sloboda.

Pojem emigrácia označuje má dve roviny. Môže označovať vysťahovanie z vlasti i nútený pobyt v cudzine alebo vyhnanstvo. Synonymum slova emigrant je vysťahovalec. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka je migrantom ten, kto sa vysťahoval do cudziny a žije v emigrácii. Imigrácia, naopak, označuje prisťahovalectvo a teda pojem imigrant možno nahradiť synonymom prisťahovalec.

Hoci dnes i v súvislosti s vojnovým konfliktom na ukrajine vnímame migráciu cez migrantov prichádzajúcich na naše územie, v 20. storočí ľudia z územia Slovenska viac emigrovali ako naň emigrovali. Už koncom 19. storočia odchádzali za prácou a lepším životom tisíce ľudí z najchudobnejších regiónov dnešného východného Slovenska. Cieľovou stanicou pre väčšinu z nich boli Spojené štáty americké. Ďalšie masové vlny odchodu so sebou priniesla komunistická diktatúra.

Migrant

Podľa definície OSN osoba, ktorá z akýchkoľvek dôvodov zmenila krajinu svojho trvalého resp. obvyklého pobytu a zo svojej domovskej krajiny sa presťahovala do inej krajiny minimálne na obdobie troch mesiacov. Slovenský právny poriadok však nepoužíva pojem migrant, ale cudzinec. OSN rozlišuje dve skupiny migrantov podľa dĺžky pobytu:

- **krátkodobý migrant** – osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny ako krajina jej trvalého (obvyklého) pobytu po dobu najmenej troch mesiacov, ale kratšej ako jeden rok;
- **dlhodobý migrant** – osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny ako krajina jej trvalého (obvyklého) pobytu po dobu minimálne jedného roka; s výnimkou prípadov, keď sa presun osoby do inej krajiny týka dovolenky, návštevy priateľov alebo príbuzných, obchodných ciest, liečenia alebo zdravotného ošetrovania alebo náboženskej púte.

Emigrant je osoba, ktorá sa zdržuje dobrovoľne mimo vlastnej krajiny.

Vysťahovalec, t. j. človek migrujúci z územia určitého štátu s úmyslom usadiť sa v inom štáte na dobu dlhšiu ako jeden rok.

Imigrant, čiže prisťahovalec, t. j. človek migrujúci na územie určitého štátu s úmyslom usadiť sa v ňom na dobu dlhšiu ako jeden rok.





Viac ako 260-tisíc migrantov

Mnohých občanov Československa prinútil po roku 1948 opustiť domovy nový režim. Obmedzovanie občianskych práv a slobôd, tvrdé perzekúcie a snaha o likvidáciu opozície boli hlavnými dôvodmi, prečo sa viac ako 260-tisíc ľudí medzi rokmi 1948 a 1989 rozhodli pri ilegálnom prechode hraníc neraz riskovať vlastný život.

Podľa odhadov odišlo medzi rokmi 1948 – 1989 z Československa viac ako 260-tisíc ľudí.

Ľudia z Československa masovo odchádzali v reakcii na zásadné spoločenské zmeny. Prvým impulzom bol takzvaný víťazný február, ktorý je označovaný za začiatok totalitnej vlády v Československu. Pre občanov znamenal politický prevrat násilné znárodňovanie, presadenie vlády jednej strany, boj proti cirkvám i tvrdé zásahy voči odporcom režimu. V 50. rokoch sa odohralo viacero monsterprocesov, popravených bolo 250 osôb. Mnohí z nich na vlastnej koži pocítili fyzické a psychické mučenie. Odhaduje sa, že od prevratu do konca 50. rokov 20. storočia odišlo z Československa približne 60-tisíc občanov.

Druhá najvýraznejšia vlna emigrácie nastala po roku 1968. Bola reakciou na potlačenie snáh z obdobia pražskej jari. Reformovanie a uvoľnenie režimu, ktoré nastalo v súvislosti s nástupom Alexandra Dubčeka na post prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. Sovietsky zväz v tom čase vedený Leonidom Brežnevom z nevôľou sledoval zmeny vo svojom satelite hraničiacom so Západom. Po viacerých upozorneniach nakoniec v noci z 20. na 21. augusta vstúpili z iniciatívy Sovietov na územie Slovenska vojská Varšavskej zmluvy. Invázia sa podľa dostupných dát zúčastnilo viac ako pol milióna vojakov na 6300 tankoch a v 800 lietadlách.

Cieľom operácie bolo obnovenie socializmu a zastavenie reforiem. Pre obavy z ozbrojeného konfliktu sa Československo rozhodlo neklásť odpor. Sovietskym tankom sa však občania individuálne postavili. Podľa dostupných dát zomrelo v Československu 108 ľudí, z čoho 37 prišlo o život na Slovensku.

Desaťtisíce odsúdených

Okupácia de facto zastavila demokratizáciu spoločnosti a začala proces obnovy socializmu, známy pod názvom normalizácia. Brojenie proti cirkevným predstaviteľom pokračovalo, tajná polícia sledovala a odpočúvala stovky ľudí. Bol prijatý takzvaný obuškový zákon, ktorý dával mimoriadne právomoci Zboru národnej bezpečnosti. Vďaka nim mohla komunistická polícia perzekvovať odporcov režimu. Ľudia sa nesmeli zúčastňovať na akciách, ktoré narušali verejný poriadok.

Zadržaní mohli byť podľa zákona súdení v skrátanom konaní, predĺžila sa aj väzba. Uzákoniť sa, že každý, kto narušuje socialistické spoločenské usporiadanie, mohol byť zbavený verejnej funkcie, prepustený zo zamestnania alebo vylúčený zo štúdia. Definitívny návrat pomerov spreď roku 1968 bol potvrdený na XIII. zjazde KSČ. Ústredný výbor prijal dokument Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti.

Predpokladá sa, že po roku 1968 opustilo Československo takmer 10 percent vedcov.

V rámci pritvrdzovania sa uzavreli aj hranice, kde v priebehu 60. rokov tiež došlo k uvoľneniu. Práve vplyvom tvrdého zásahu voči demokratizácii spoločnosti sa mnohí obyvatelia Československa rozhodli koncom 60. a začiatkom 70. rokov opustiť krajinu. Dostupné pramene hovoria o približne 200-tisíc ľuďoch, ktorí krajinu opustili medzi rokmi 1968-1989. Jednalo sa prevažne o predstaviteľov inteligencie - umelcov, lekárov, intelektuálov či spisovateľov. Krajinu opustili napríklad spisovatelia Milan Kundera či Ladislav Mňačko aj režisér Miloš Forman.

Trestný čin

Z krajiny sa odchádzalo tajne, neraz pod rúškom dovolenky v Juhoslávii, odkiaľ sa následne emigranti dostali do západných krajín. Celé rodiny opúšťali domovy len so základnými potrebami, pretože nechceli vzbudiť pozornosť pri colných kontrolách. V krajine zanechávali príbuzných, ktorá neraz na ich odvážne rozhodnutie doplatili - štátna bezpečnosť ich ako rodiny emigrantov sledovala, vypočúvala i perzekvovala. Mohli prísť o zamestnanie, byť či možnosť študovať na vysokej i strednej škole.

**V TROCH EMIGRAČNÝCH VLNÁCH
ODIŠLO ZO SLOVENSKA
ZA POSLEDNÝCH 150 ROKOV
ASI MILIÓŇ OBYVATEĽOV.**

1880 – 1918	583 686	👤
1919 – 1938	204 993	👤
1948 – 1989	136 000	👤

Nepovolená emigrácia bola v Československu od roku 1948 považovaná za trestný čin neoprávneného opustenia republiky, za ktorý hrozil trest odňatia slobody do päť rokov. Sprvu musel byť dokázaný úmysel ublížiť republike, neskôr už to nebolo treba a nový zákon z roku 1950 trestal aj za nepovolenú emigráciu a zotrvanie v zahraničí bez škodlivého úmyslu. Podľa štatistík bolo medzi rokmi 1968-1989 odsúdených viac ako 106-tisíc osôb.

Komunistický režim sa všemožne snažil zabrániť občanom Československa v odchode z krajiny. Hranice obohrnané ostnatým drôtom boli ostro strážené. Tí, ktorí sa rozhodli prekročiť ich bez povolenia, na svoje rozhodnutie neraz doplatili životom. Strelba, elektrické zátarasy, nášlapné míny i špeciálne vycvičené psy striehli na emigrantov utekajúcich na Západ. Na československých hraniciach zomrelo pri úteku z krajiny v časoch totality asi 500 ľudí.

MÔJ EMIGRANT je dokumentárna séria podľa námetu Ingrid Maye-rovej o tom, ako emigrácia medzi rokmi 1968 a 1989 ovplyvnila životy ľudí v našej krajine i za jej hranicami. Konfrontáciou pohľadu emigrantov a ich blízkych, ktorí zostali žiť v Československu, skúmame jednu z najzákladnejších otázok totalitného režimu – otázku osobnej slobody a jej hodnoty.

Projekt **SLOVENSKÝ DISENT** mapuje príbehy a udalosti obdobia prelomových spoločenských zmien na zložitej ceste k demokracii v ro-koch 1968 - 1989. Disent nemal iba jednu tvár, tvorili ho katolíci, umelci, intelektuáli, ale aj ekológovia, študenti a ďalší nenápadní hrdinovia. Súčasťou projektu je webová platforma www.slovenskydisent.sk, ale aj verejné a školské diskusie.



Realizáciu projektu finančne podporila
Nadácia Slovenskej sporiteľne.



Realizáciu projektu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia.



Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie.



Za obsah dokumentu výlučne zodpovedá
CHARACTER - Film Development Association



Partner projektu